

ПРЕТПЛАТА
на годину
20 динара
(круна) а на
1/2 и 1/4 год,
пола и четврт
те суме.

ЗВЕЗДА

ИЗЛАЗИ
два пута,
10. и 25.
у месецу

Уредништво
Басина ул. 4.

Власник
Павле Маринковић

Свеска 15.
БЕОГРАД 10. АВГУСТ 1912.

Уредник
Бранислав Ћ. Нушић

Милош Перовић

МОЈА ПЕСМА

Немојте тражити од мене што немам
И не искајте што не могу дати,
Како о срећи живота да сневам
А бедни случај животу је мати,
Како ведрину дана да опевам,
А сенка ноћи устопце га прати.

Од моје песме не тражите дугу,
Шарени венац на челу облака
Ни цвркутање славуја у лугу,
Ни миловање месечева зрака,
Раздраган поклич у веселом кругу,
Забавне бајке и причања лака.

Ја ћу вам дати што имадем с'ам:
Мисао болну о брзини века,
Дрхтаво срце пролазна човека,
Великог даха задњи један плам,
Забрав који све на свету чека,
И тамног Бића вековечни срам.

Ја ћу вам дати један горак сан
И црну слику тишине и мрака,
Ја ћу вам дати задњи крвав дан
И дрхат задњег сунчевога зрака,
И најзад тренут када и он мре,
И јад проклетства и у јаду све.

НА ВИСУ

На вису, што се с облаком грли,
У тамној гори, у нежном даху,
Грудима враћам веру и снагу,
И траг утирем сумњи и страху.

Даље од шѐма, жагора људског,
На стрмен брегу и у планини,
Слушајућ' шапат зеленог борја,
Ја свеж сам, ведар, и у тишини.

Мисли трепере, а поглед јасан,
Нада мном тиха благост се свила,
Па ми се чини, к'о анђ'о да сам,
И живот као да има крила !

Радомир Слихов

У ЧАСОВИМА ОСАМЕ

Боговетне дане проводим у чами,
Васељенско сребро полагамо веје,
Дуги ледењаци покривају стреје
И ја чезнем, жудим у светој осами,
И мисли ми лете неким чудним летом,
У пределе мира тајанственим светом.

Ветар пири, сече. Румени се лице,
А природа спава као мало дете,
Чија душа нема злобе ни искрице,

И чије су речи искрене и свете.
Из даљине чујем звуке виолина,
И веселу дружбу где пева крај вина.
Седим сам у соби. Облаци дувана
Колутају, дижу, вију се и круже,
Док негде у вису црна јата врана,
У крицима болним на судбу се туже,
Као да им задó пусте ране неко,
И носе их собом далеко, далеко...

Зар. Р. Поповић

НЕОПЛАКАНИ ГРОБ

— СЛИКА ИЗ СТАРЕ СРБИЈЕ —

Боривоју Ј. Поповићу

III

(2)

Три су пролећа прелетела откад је Милица „у терл'к ушла“.

И сада је небо ведро, обасјано; и сада је бехар окитио дрвеће, у башти се плави и бели мирисави зумбул. По која ластва брзином стреле просеца ваздушни простор, слети, прелети изнад цвећа, па се вине у висину и изгуби у плаветнилу небеском. Над граном у бехару малена пчела зуји, раширених дрхтавих крила лелеја се и радосно на цвет спушта. Нека свежина, мирисава свежина заплъускује, те се груди сами шире, да се надишу мирисава ваздуха. Из даљине допиру гласови и губе се, а јасна звонца и потмуле клепетуше, уз подвикивање пастира, одјекују отегнуто.

На чардаку за разбојем и сада седи Митра; у башти под дрветом у бехару и сада је за ђерђефом Милица.

Мало је пре села, насмејана лица, весела, закићена струком плава зумбула за ухом, китком бела и плава зумбула на грудима. Широки десни рукав беле кошуље засукала је и за јелече на рамену закачила, те јој се види бела рука слободна. У заклону под широким гранама, заоденутим свежим зеленилом, не жеже је топло пролећње сунце, а онај један прамен, што

кроз гране продире, заблешти по клободану и свили на везу на ђерђефу.

Мало пре весела, весела да запекуши, а сада замишљена, забринута, снуждена. Броји жице на прегледу, али заборави, па се поново врати и шапуће тај број, шапуће, да би га упамтила, и онда отпочиње бројити на разапетом платну на ђерђефу. Броји жице, броји, па застане с иглом у руци и гледа не у вез, не у зумбул, не у бехар, већ некуд изнад грана и куће, далеко, далеко. У једанпут тргне се, замахне главом, такне се зумбула за ухом, намести цвеће на грудима, узме плетеницу и руком пређе по њој, и онда дубоко уздахне. Зашто? Не уме ни сама рећи.

Осећа неку празнину, самоћу. Неје то самоћа она, без другарица, када срце нема пред ким да се отвори; не, већ самоћа која се осећа и у друштву другарица и у загрљају материну. Под притиском тих осећања она ћути — ћути, а не зна зашто; готова би била да иза гласа заплаче — не знајући ни сама зашто.

Зацвркуташе птице на дрвећу, запеваше веселе песме у бехару — Милица то не чује; прхнуше, и у том се откинута гранчица бехара спусти на руку њену на везу — и она се трже. Тек онда чу и једноставно шкрипање скрипака и ударање брдила на разбоју с чардака, и она уздахну и, као пробуђена, полете мислима у прошлост. Скора прошлост, а њој се чини тако давна, коју сада осећањима васкрсава.

Сети се оне Цветнице, кад „у терл'к уће“. Како је онда мислила; с колико је радозналости, с колико притајене и радости и зебње полазила у цркву, а с колико стида и стрепње излазила и улицом корачала!

И ако само пред собом гледа, види како је пуно окићена, весела света. Неје, истина, видела, али је осетила како је у њу необично гледао Хаџи-Милетов син; кад је она крадом погледала, сукобила се с његовим погледом и, обузета стидом, брзо очи у земљу. Јест, јест, он је гледао, јер је после пролазио њеном улицом, поред врата њених.

Ретко којега дана да и сада не прође, и ако га овуда пут не носи. А кад се приближи, успори ход, а очи право у врата. Можда је и види како стоји иза врата и звири на улицу — њега гледа.

Њој је некако необично кад њега види: у грудима јој стане јаче ударати, а у грлу јој сухо и дрхти.

И други пролазе улицом овом, и у друге она гледа, али јој не је као њега кад види, нити су други као он. Како њему фес над оком стоји, а дебела се кићанка до рамена спушта, и

при живљем се ходу одвоји један део, растресе и опет се саставља!... Па његова мисираба, златом везена!... А ход његов... како он иде!... Али очи његове, крупне као филџан!...

Стаде опет да броји жице на прегледу, па остави. Онда поче одабирати свиле да нађе боју каква је у прегледу; приноси канурицу тој свили, да се увери је ли баш таква иста, — а мисли наставља своје.

У мислима гледа хаџијиног сина, види како и он њу кришом погледа мило. И ако је иза врата, отвор је толики, да јој се очи могу лепо видети. А јуче је и одшкринула мало врата. Још неје био ни одмакао, а врата: кврц! — и он се окренуо и погледао у врата, у њу, а она се брзо заклонила.

— Али, зашто он пролази овуда? Зашто ме онако гледа? — пита се Милица.

Султана јој казала, како је чула да ће је хаџија просити. Па зашто је већ не проси? Нана ће је одмах без речи дати — хаџијин је то син, еј! Хаџији су свачија врата отворена! — А кад то буде, кад она буде његова...

И стаде шарати слику те будуће среће своје. Она ће га свакад увече, кад се буде из чаршије враћао, дочекивати у дворишту: наћи ће се, као случајно, у дворишту, кад буде акшам викао, и надаће му се. Кад буде ујутру полазио, испратиће га и стајаће код врата, докле за угао не буде зашао. — Онда, као невеста, као жена, смеће се појављивати на вратима. — Кондуре ће његове бити свакад чисте, опране; на ногама чарапе с малом шаром а беле као снег. Кошуље ће носити с набраним рукавима, српске; имаће и са широким рукавима, па какву буде хтео кад. Али мисирабу кад скине и преко левог рамена пребаци, видеће се платно од верем-памука, свилом прошарано. „То је Миличин младожења! Гле, како га кити!“ — свако ће рећи.

Раздрагана овим слатким сном, Милица забоду иглу у вез и остави; уклони ђерџеф и устаде, увуче босе ноге у налуње, у којих је црвен кајиш, клободаном навезен; пође по башти, сагиње се те мирише зумбул, и ако су јој и глава и груди зумбулом окићене.

Лака као птица, уз шуштање дугачких димија, ломећи витку снагу, одскакута брзо до врата и стаде иза њих.

Гледа на улицу, гледа. Мисли, да ли ће он проћи сада? Кад би прошао!... Нетренимице гледа, ослушкује бахат ногу... У том напрегнутом очекивању она осети како јој срце јаче

мисираба = горња кратка хаљина, у које рукави (чепкени) висе.

димије = димије, шалваре.

закуца; притисну јелече на грудима, намести кошуљу на недрима; ухвати плетеницу, подиже и пропусти кроз руку, па, узнеми- рена, опет на улицу гледа. Затим лагано одшкрину врата и промоли главу; погледа на једну и другу страну, и опет врата затвори. Постоја још мало, па онда потрча, дође до ћерђефа, диже плетеницу у руку и спусти се и пружи на трави. Руке своје положи на недра, очи кроз гране у обасјано плаво небо. Гледа у танке беле облаке, па у ведро небо... гледа, и у оним размакнутиим облачићима види слику онога кога је мало пре узалудно очекивала и желела да види.

— Ено главе!... — и пружа прст к небу. — Ено кићанке, колика се опружила!... Ено мисирабе!... Гле, како је стаса танка а висока!... — и шара прстом по ваздуху, гледајући непрестано у плаво небо.

Мило гледа ту слику на небу; миље је неко целу обуј- мило, и она би да притисне на груди своје цело небо, да загрли цео свет.

— Милице!... Милице, ћерко!... — зачу се глас мајке њене с чардака, а скрипке престадоше шкрипати.

— Чујем, нано!... — одазва се Милица.

— Хајде, ћерко, остави работу, одмори мало очи своје! По ваздан сагнута, непрестано очи у то ситно — одмори се, дете моје!

Милица се насмеја, јер је нана с чардака не види. Брзо се диже, отресе бошчу и повуче; затим поправи косу на глави и везану чајку; пређе руком по плетеници и опусте је, па по- лете к мајци уз степенице и загрли је.

— Нано,... моја добра нано!... Нано,... моја слатка нано!...

И стаде је љубити, улагивати се, метати руке у недра њена; а мајка се смеши, оставља мећик и брдила, глади своју јединицу по коси, љуби је и говори:

— Е, е, неси више мала; голема си девојка, голема!

— Ја сам твоје дете, нано; ето како сам мала, мала!... — и приљуби се уз мајку.

У Милице влажне очи, а Митра сузе брише.

IV

На дрвећу је лишће потамнело. С времена на време откине се по један лист и лагано, тужно спушта се на земљу. Остало лишће снужено висе о својим увехлим дршчицама. Изгледа као да тугују: или за другом који их је оставио, нестало га, или што и њих иста судбина очекује.

И поље је боју променило. Стрњика се по обраним њи-

вама жути; на голим гувнима уздижу се стогови сламе. На сламу, на гувна јатимице слећу препелице... слећу, па се дижу, да се затим опет на њиве и покрај пута спусте. Препадну се од пролазника, те прхну, али се одмах мало даље веселе спусте.

Сунце је још топло. На небу се јављају облаци и ишче-завају. У тихоме се ваздуху лелејају бели конци; и најмањи ће их ветрић понети и закачити где...

У хладу испред куће Дикине и Јованчетове, до порте црквене, као да је зборно место за суседе из свих оних домова. И старије и млађе жене изиђу с работом у руци: нека с плетивом, друга с иглом, а која с вретеном. Ту се шије, плете, преде и разговара.

Тако и данас. И претресајући све и казујући новости, Тада ће упитати Сусу Дикину:

— Бога ти, сека-Сусо, ти си ближа твојој комшики Пећанки, је ли истина што се чује да њену ћерку узимље за сина Хаџи-Миле?

— А ко њој иде, сестро моја, па да што сазна! — одговориће Суса. — Врата су њена по ваздан закључана. Она се ни с ким не меша; она само ... — и поче тише, — с булама, ханумама, Турцима!...

И погледа тако, као да би хтела рећи да неје како ваља или је бар све загонетно у тој кући.

— Само на гробље, у очи сваког празника на гробље иде: е то неће никад да пропусти! — додаде Јефра.

— А кад не би на гробље и у цркву ишла, не би се знало да је вере рисјанске, — настави друга.

— Бог с тобом, пријатељице Тадо, — вратиће се Синђа, — зар Хаџи-Миле да узме из те куће!... С ким да се ороди? Зар с потурчењацима?

— Истина, како ли би звао ону потурченицу: пријатељице — кадо, је л' ? — упита Дока и насмеја се.

— Е, ама син је хаџијин много бегенисао девојче Пећанкино, — рећи ће Јефра. — Кажу, из дана у дан пролази поред њене куће; она га на вратима очекује, па онда одшкрине врата и отворено с њим разговор, разговор...

— Ух, нигде срама ни образа! — с неком одвратношћу викну Синђа.

— Тхе, ко зна, мори, да ли је баш све тако како се говори! Видиш какав је свет: од ништа направи што ни снила неси! — проговориће Ветка.

— Причају људи, слатка сестро, који су све очима својим гледали.

— Причају људи, видели људи!... — опет узе реч Ветка.

— А који то причају и који су видели?... Нико... А ако хоћемо право, зашто да хаџија не узме то девојче? Где би лепшу снаху нашао?... Какве су оне очи њене, па она пуста коса њена! Нема такве, на далеко нема!... Тетка јој потурченица; а је ли девојка за то крива?... Знате како оно Турци кажу: „Ја ћу само цвет да откинем, а корен могу да — погазим.“

— Јест, — рећи ће Синђа с подсмехом, — хаџија је богат и може да јој прави одело све лепше од лепшег, као што и сад иде обучена и накићена, те ће бити свакад убава.

— И нека прави, и има кога и да обуче; а хаџика кад снаху поведе, може да се поноси како ни једна свекрва!

— Па опет неће је хаџика повести, — рећи ће Дока, — баш она неће! Хаџија је поменуо једном како му се девојка допала и како би је просио, али хаџика ни да чује. „Зар друге девојке нема, него да узмем из те куће из белог света? — викнула је хаџика. — Зар да се опријатељим с оном која се дружи само с турском вером, а девојка само с ћерком Диме агнинога?!“... Тако богме, и још много, много хаџика изговори, а хаџија ућути...

Међутим Митра седи у својој кући, усамљена, за разбојем и сва је предана послу и бризи око јединице своје.

Сестра јој шаље и сада поздраве а често и дарове и новчану помоћ. Поздраве Салија-када испоручује по Тоди, а ово друго сама доноси.

Али једнога дана, кад је Тода изручила Митри поздрав сестрин, мало је дуже код ње остала.

За то је време Милица прегурала по ковчегу у ком су дарови, тражећи убрус на коме су арслани извезени, да још један такав навезе а да дода по једну границу испред арслана.

Тражећи убрус, она се дуже задржавала на појединим радovima својим, нарочито почетним, отварала их и разгледала. Пажљиво је вадила један по један бошчалук, па убрусе, тулбенте, учкуре, кошуље, чеврета... Не хте даље, јер је нашла што је тражила, и стаде враћати и слагати дарове како су били, поново их гледајући.

Сад тек виде како много дарова има, и зато се веома поносном осети.

Па ипак, одмах је затим нападоше неке мисли, које ју бригом испунише. Она се и нехотице стаде питати у овој тамној неизвесности:

— Кога ли ћу овим даривати? — и разгрну бошчалук намењен свекру. — А овим? — и откри бошчалук намењен свекрви. — За кога ли је овај, овај... ово, ово? — и гледаше у бошчалукe и остало намењено младожењи. — А кад ли ћу ја

ово понети... за кога ћу се китити.. пред ким ћу као невеста говети? — пита се, остављајући разне убрусе, тулбенте и чеврета, све за њу спремно.

Уздахну, па опет настави мисли своје :

— Моје се врснице све поудаваше или поиспросише. А ја? Кад ли ћу ја?... Оне су, истина, чорбацијске кћери, а ја несам, ја оца немам. Ех, да ми је тата жив!...

И онда јој искрсну пред очи отац са свим оним што је чинио, радујући се, милујући је и мазећи.

Опет уздахну.

— Сирота моја нана, — продужи Милица, — колико се брине о мени! Колико ми је и каквих дарова спремила — као да сам чорбацијска кћи! Нећу бити постиђена ни у прву кућу да одем...! Кажу, да је прва кућа хаџијина, — и Милица осети руменило у лицу при помисли на ову кућу; — ако је; видеће како ћу сву родбину даривати, све чивилуке окитити, сваку страну испунити!.. Али ме хаџија још не проси. Зашто?... Да ли не зато што оца немам, или због...? Него, ако ме он не буде тражио, ето, чујем од Султана, хоће да ме проси Јованче терзија или Таса Гороглеђ. Који је суђеник и како нана рекне, тако ће и бити!...

Затвори Милица ковчег; понесе убрус, спусти га на ђерђеф и сиђе у башту.

Пође по опаломе лишћу. Налуне јој упадаше, под њима се лишће угибаше и шушташе, а она вуцијаше ноге и лишће на налунама.

Стресе лишће с налуна и упути се вратима; стаде иза њих, гледа на улицу.

Тако постоја мало, па пође к Султани. Отвори капиџик, ступи у двориште, и кад пред кућу — а оно код врата Тода и један Турчин!

Милица се препаде, врисну; брзо руке на очи, па се затим окрену, потрчи, а опуштена се плетеница за њом повија.

Турчин, изненађен, прекиде разговор, упре очи у Милицу и нетренимице за њом гледа, жудно гледа. Она у капиџик, а поглед његов застаде на капиџику.

— Чије је ово убаво девојче?... — као повраћен од изненађења, упита Турчин.

— Покојног Марка кујунџије.

— Овако лепу девојку каурин има?... Хм!... — и заврте главом.

— Само њу мајка има.

Очи му осташе на капицику, у жељи да кроз та вратанца, кроз ограду види још једном ову лепу каурку.

Изиђе Турчин; а кад би поред врата Миличиних, гледаше у њих, корачаше лагано и гледаше.

Милица, прибрана од страха, врати се и стаде иза врата, те, заклоњена, погледа Турчина. Млад, леп човек.

Ипак њој је мрзак, јер је Турчин; сети се тетке, и би јој одвратнији и страшнији.

По одласку Турчинову Султана пређе у двориште Миличино.

— Ти се уплаши? — рече Милице и приђе јој.

— Какав је оно Турчин?... Шта ће?...

— То је син Салије-каде. Потражио тату ради посла... Добар је, као да неје Турчин. Баба му је била рисјанка. Сви су у кући Шахирагиној добри, као да су рисјани.

— Турчин је, — рече Милица, и опет јој у мислима искрсну тетка.

— Има и међу њима добрих.

— Турчин!...

Том само речју Милица каза своју мржњу и своје страховање, па махну главом.

— А је ли ти казала нана што јој мајка моја причала?... — упитаће је Султана.

— Не, неје ми ништа казала.

И онда јој Султана исприча све што се говорило пред вратима Дикиним и Јованчетовим.

И ако је Милица веровала да ће бити само онако како је суђено, ипак је глас овај веома потресе. Нада да ће је хаџијин син узети — порушена је. Колико је то жалости, толико и још више што се онако мисли и говори о нани њеној, о кући њиховој.

Опет мисли на тетку: због ње је све ово...

Мајку затече Милица у кући (кухини).

— Где си? — упита је мајка тихо, снужено, а лице заклања, да јој се не виде бразде од суза.

— Ево ме, нано! — одговори Милица, осећајући и сама ову тугу материну...

Те ноћи Митра неје могла дуго заспати, а кад би је сан свладао, често би се будила и мислила, уздисала.

И Милица се трзала и питала мајку:

— Ти не спаваш, нано?

— Не могу, ћерко!

И онда се кћи припије уз мајку, завуче руке у недра њена; а мајка је милује по коси, и шапуће:

— Спавај ми, дете моје, спавај! — па уздахне.

И Милица уздахне, па јаче мајку загрли.

Ни једна ни друга не казују зашто су ти уздаси.

(Свршиће се)

Чеда Поповић

ЉУБАЗАН ГОСПОДИН

Пред вратима једне државне канцеларије која нема никакве везе с политиком мноштво је лица оба пола и разних узраста. Сва та лица ћуте и изгледају замишљена.

Служитељ улази у канцеларију, одмах се враћа у ходник и једног из гомиле чекалаца пропушта у канцеларију. (Тај је или први дошао, или најчешће долази, или је највише импоновао служитељу.)

Господин (устаје иза стола. Усхићено :) Чудна случајност! Ја баш овога момента мислим на вас, и ви овде! Све-све, али има нечега у природи што човек не може себи довољно објаснити... Међер право вели песник: душа је свет за себе.

Човек: То је још лепо од вас; значи да још мислите о својим обавезама.

Господин (усхићено :) Па како сте ми, брате мој?!

Човек: „Како?“ Никако! Већ ми се досадило сваког првог долазити вам овде... Најзад, молим вас, ако нећете или не можете платити, реците ми бар! Иначе је ово којешта.

Господин (љубазно :) Је ли по вољи да седнете? (показује руком на столицу.) Једну кафу?... Овде се кува врло добра кафа. Ја вам чашћу гарантујем да такве кафе не можете добити на другом месту.

Човек: Бар пола, ако не можете све... бар нешто-нешто...

Господин (пријатељски :) Како су ваши са здрављем?

Човек: Разумем чекање. Крпеж и трпеж држи цео свет, али ово је већ и сувише...

Господин (трљајући руке :) А вас и да не питам за здравље. Слика здравља, и ништа мање!... Баш сте здрав човек!

Човек: То је оно што кажу: дај рукама, па онда трчи и тражи ногама... Бога ми вам кажем, ви ме већ до очајања доводите... Бар нешто, колико да ми није улазуд што сам доведе лупао ноге!

Господин (жалостиво:) И баш нећете да седнете?!... Слушајте, то ме већ љути, то ме истински љути!... Изгледа као да нисам достојан ни толико пажње с ваше стране... Жао ми је, јако ми је жао...

Човек: Разумем доћи једанпут, разумем доћи двапут и трипут, па и петпут најзад, али ово се већ отегло у вечност!

Господин (потресеним гласом и са сузом у очима:) Ох, Боже, зар је истина да сам толико бедан, – толико бедан, да ми се ни најобичнија пажња не указује?! (Сузе му потеку. Човек слегне раменима, прекрсти се и излази.)

Сви пред вратима погледају човека што излази из канцеларије, и, као по неком тајном договору, сви се труде да у његовом изгледу нађу решење питања које их толико мучи. Онда служитељ поново улази и одмах излази из канцеларије и унутра пропушта друго лице из гомиле.

Господин (опет устаје иза стола. Суморно :) Знам све, и верујте Богу, ви сте ми један сињи терет на души... Је ли по вољи да седнете? (Показује руком на столицу.) Једну кафу, ако је по вољи?

Жена (без устезања:) Ја се без пара не смем вратити кући.. Господине, то је већ страшно шта ви радите са једном сиротом праљом! Мислите ли ви да и ја имам плаћања? Мислите ли да и ја, са своје петоро голе деце, треба да живим? Мислите ли, најпоследње, да ћу ја дозволити да ми код вас пропадне пара коју сам крваво зарадила?!

Господин (љубазно:) Збиља, кад поменусте децу, како су вам дечица? Верујте, ја свуда говорим да су то златна деца, – анђелчићи, и ништа мање! (Заносно:) Мало је такве деце у Београду!

Жена (мало ублажена:) Па не, Бога ми, то је већ ужасно. Причам о томе, а свет ми не верује. „Није могућно да тај добар човек неће да плати!“ „Није неће него нема“ велим ја. „Није могућно да један тако велики господин нема!“

Господин (засмејан:) Пустите свету на вољу и немојте се због тога секирати; идућег првог, ако Бог хоће, бићете потпуно измирани.

Жена: Али то ви мени говорите ево већ толико месеца! Молим вас, већ ме је стид да овде долазим.

Господин (благо :) Све којешта!

Жена слегне раменима и излази, а пред вратима је су сретну толики испитљиви погледи.

После тога служитељ пушта треће лице.

Господин (стојећи; усхићено :) Човек који улива снагу људима! Здраво, мој заистински пријатељу!

Ћебабџија (љутито :) Појели сте, право је да платите! Зар један сиромашак са шесторо ситне деце — —

Господин (прекида га :) Добро те сам те видео! Је ли, Бога ти, је ли истина што чујем да и вама, ыебабџијама, у ово последње време касаци дају врло слабо месо? (Револтиран:) Ако је то истина, то је страшно!

Ћебабџија : И кад ми сиромашак човек однесе, па ми је тешко, а камо ли — —

Господин : (прекида га :) Је ли по вољи кафа?

Ћебабџија (љутито :) Или ми платите, или ћу вас најпосле изнети на јавност, па нека вам се и деца смеју...

Господин (потресено :) Идућег првог скинућу те с врата, скинућу те зацело! (С руком на срцу :) Тако ми светиње моје, части моје!

Ћебабџија сумњиво заврти главом, изговори једно отегнуто „добро“ и излази.

За њим улази четврто лице.

Господин (још непрестано стојећи; усхићено :) Нуто, нуто малишана! Ходи да те пољубим! (Прилази детету радраган и свесрдно га пољуби у чело. Дете га пољуби у руку и преда му писмо. Он се враћа на своје место, отвара писмо и чита га полугласно: „Господине, ја сам вас могла и влашћу терати, јер сте из квартира побегли онда кад сам ја била ван Београда, али сам вас поштедила због високог положаја који, на жалост, заузимате. Или ми новац пошаљите, или ћу вас амрелом где вас будем видела, јер тужити једног пропалог чиновника, који има стотину забрана на плати, бесмислица је. Срамота и по стопут срамота да ви...“ Прекида читање и са љубазном мином обраћа се малишану;) А шта ради мама? Откад је нисам видео!

Малишан : Мама је казала да се без пара не враћам.

Господин (љубазно :) Нуто малог ексекатора! Прави општински извршитељ!

Малишан : Мама каже: ако ти и овом приликом не да новац, ти направи скандал у канцеларији; а ако те због тога одведу у полицију, ти испричај члану све...

Господин (усхићено :) Да га човек поједе, толико је слadak!...

Сад жалим што при руци немам бонбона... Обешко мали! (Помилује малишана.)

Малишан: Па заиста, господине, то је страшно шта ви чините!... Дајте ми новац па да идем. Мамаи треб :; хоће у бању.

Господин (најљубазније интиман:) Али да ми кажеш нешто; само искрено да ми кажеш: јеси ли се уписао у Соколе?

Малишан (поносно:) Јесам.

Господин (пун среће:) То ми је мило. То ми је много мило. — Мали осветник тужног Косова! (Приђе малишану, загрли га и пољуби у чело.) Идућег првог да дођеш, душо, али у соколском костиму, па ће чика дати све. Мамаи реци: чика хоће да ме види као Сокола... Знаш?

Малишан, очевидно поласкав, љуби господину руку и задовољан одлази.

За њим улази један виши официр.

Господин (истрчи му у сусрет. Молећиво:) Mille foi pardon! (Обема рукама стиска му руку.) Идућег првог сигурно! Сигурно, тако ми свега на свету! Мајковићу, та нисам ваљда најгори човек на свету?!... Иначе ћу се убити!

Официр (хладно:) Страшно. Платити меницу, па сад овако!

Господин (љубазно:) Је ли по вољи да седнете? (Показује руком на столицу.) Једну кафицу? Одлична кафа!

Официр (хладно:) И то платити меницу на један преваран начин!...

Господин (најљубазније:) Чујем да сте наименовани за команданта пука, па велим: посред среће! Такве нам јунаке дајте за војсковође! (Тапка га по плећима.) Честитам војсци!

Официр (хладно али импак блага:) Добро, доћи ћу и идућег првог. (Рукује се и излази.)

Господин (хукне.) Како се био најежио, могао је још од мене направити таратор! Хвала Богу те попусти...

У собу улази ново лице.

Господин (усхићен:) Мој хранитељ, пекар мој!

Пекар (накострешен:) Ако и сад не добијем, не остаје ми ништа друго него да вам на улици уграбим цилиндар с главе...

Господин (љубазно:) Како је леп, обешењак!... Да си у државној служби, могао би се лепо оженити. А?

Пекар (развуче усне на осмех.) Е, камо моје лепе среће! Много гори од мене па су у државној служби, а ја прост пекар...

Господин (озбиљно:) Добро, добро, размислићу ја о теби.

Пекар (поклони се.) Хвала вам, господине! (Одлази пун блаженства и испуњен најлепшим надама.)

Пред вратима граја.

Један глас виче:

„Ама, људи божји, шта чекамо више?! Што сви одједном не јурнемо унутра па да га растргнемо?! То је варалица, али варалица за коју нема суда!“

И многи гласови повлађују томе гласу. Служитељ нуди чекаоце да уђу код господина, али нико више неће. Један фијакерист срдито говори: „Будала сам и што долазим. Кад уђем унутра, ја сам спреман да га бићем искидам на комадиће. А кад поћнем с њим диванити, дође ми да му и коње поклоним! Бестрага му глава!“ И сви дају заправо фијакеристу. И зубни лекар, који је с највећом пажњом и донекле са уживањем слушао фијакериста, заклима главом у знак одобравања. Берберин рече једном шнајдеру до себе да горег платишу није познао откад живи, на шта шнајдер само шкрипну зубима као јазавац у кљуси. То опази једна женска, још доста млада и лепо обучена, и набра веће.

Најзад се мноштво поче растурати, и пред вратима оста само један свештеник. И он уђе унутра.

Господин (пун усхићења:) Каква част! Редак, да не речем јединствен свештеник! Благословите, оче!

Свештеник (мрзовољно:) Господине, ово је већ две године како сам опојао вашу покојну мајку, Бог јој дао у рају насеља, и држим да је већ крајње време да будем измирен за то чинодејство...

Господин (са пуно поштовања:) Хоћете ли скоро држати какву беседу у цркви? Ох, вас слушати, то је право блаженство! Говорим људима: ако је вера поколебана у души вашој, слушајте божанствене проповеди тога и тога свештеника, и веру ћете повратити... Бога ми, тако говорим!

Свештеник (поласкан тим речима:) Хвала вам!... Само је тешко живети у Београду. Ето, сад ми је општина затворила воду, и то је управо главни разлог да се сад овде нађем...

Господин (озбиљно:) А ја да сам на вашем месту, ја бих све те проповеди скупио у једну књигу. (Забринута:) Штета је да такве драгоцености пропадају! Бога ми вам кажем, штета је!... (Љутито:) Којекакви глупаци штампају своје беседе које су права гњаважа, а ви тако!

Свештеник, задовољан и донекле срећан овим заголицавањем сујете, осети се обезоружан за ствар ради које је дошао, те се опрашта са господином, који му руку пољуби, и одлази.

Господин звони.

Служитељ улази.

Господин: Има ли још кога!

Служитељ: Сад баш стиже онај код кога су ваши ордени заложени.

Господин (љуито:) А откуд ти знаш да су и где су моји ордени заложени?!

Служитељ: Па он увек сам прича. И сад ми то испричао. Вели: награбусио сам. Хтео, вели, и да их прода, али за ордене нико не да ништа. (Снебивајући се:) Моли ме да их код мене заложим за пет динара... Луд човек!

Господин (важно:) Па што их не примиш?

Служитељ (ишчуђавајући се:) Па после?!

Господин (охоло:) Добро, реци му: идућег првог. (Служитељ одлази.)

Господин (трљајући се по челу:) Ху! Ово ми је најтежи и најцрњи дан целог месеца... Од данас па до идућег првог знаћу да нешто живим као човек. (Малаксао се спушта на столицу. Очајно:) И та Класна Лутрија!

Радивоје Караџић

ИЗ „ВЈЕНАЦА“

4. Јесен била...

Јесен била,
Кад с дрвећа лишће жуто
Вјетар кида, баца љуто, —
Кад познадох тебе, Мила,
Јесен била.

Било вече,
Кад у сенци гола грања
Очарана душа сања, —
Кад ти срце љубав рече,
Било вече.

Мјесец био,
Кад су твоје руке мале
У мојима задрхтале,
Када сам те пољубио,
Мјесец био.

5. Тебе нема.

Сунце грије,
Мене туга свила.
Залуд сунце, залуд дан се смије,
Твог осмјеха, Мила,
Нигдје није; —
Тебе није,
Залуд сунце грије.

Вече иде,
Мене туга свила.
Залуд вече, залуд мјесец иде,
Твога ока, Мила,
Нема нигде; —
Тебе нигде,
Залуд вече иде.

Ноћ се спрема,
Мене туга свила.
Залуд ноћ је, залуд сан се спрема,
Твоје руке, Мила,
Нигдје нема; —
Тебе нема,
Залуд ноћ се спрема.

Тадија П. Костић

У ГЛУХО ДОБА

I

На три дана пред тај догађај, била је ни жена ни сенка. Претрнула и изгубила сваки осећај, укочио јој се поглед и од ведрих црта, на вазда једром и изразитом лицу, остала тамно-зелена кожа, смежурана на крупним и испупченим костима. Очи јој упале и око њих оцртани се тамни котурови, глас јој

изнемогао, а кад пође лелуја се и пружа коштуњаве прсте да се чега дохвати.

Наднела се, тако, над постељу болесног сина, одупрла лактове о колена, обухватила лице шакама, па га гледа и прати му сваки дах. И док баба Нака, седећи с друге стране болесникове, час по час, умаче крпче у воду и кваси му окореле и испуцале усне, она, са полу отвореним очима, упила поглед у њега и тихо врти главом: „Јадка... мајка... гојила и чувала... за... за“...

— Васке, иди си потам' да се разонодиш, ћерко! — чу се слабачак глас бабин.

Она блесаво подиже главу, одупре чукљевима о патос и подиже се полако. Светлост, кроз почађало стакло, допираше до половине собе, и она, одупирући се рукама уз дувар и миндерлук, промиље полако туда, а затим, као авет, утону у мрак, кроз тамно предсобље, па на широм отворена кутња врата, која се већ неколико дана и не затварају. Изађе напоље, на ћошку.

Које доба ноћи! Уши јој пиште и зује, шуми читава река у њима. Расточене даске на ћошки крцкају јој под ногама, и чини јој се да пуца и кућа, и кутњи темељи, и да се навалила и накривила на једну страну, да се сурва у понор... Пред очима слило јој се све у једну полутамну масу: и ова ћошка на којој стоји, и двориште, и комшиске куће, тамо преко тарабе. Читава махала као један велики проломљен кров над малим старовремским кућицама са незграпним и несразмерним димњацима.

Глухо доба... Не чује се жива душа, ни псето, ни тица, ни зрикавац у трави.

*

Преклане, у ово доба, у овом истом дворишту где сада стоји расушена бачва са откотрљаним обручевима и разваљен сантрач на бунару, место корова и спарушене траве, било је мирисаво цвеће. У дугачкој леји поред тарабе расли су и бокорици се: шебој, лала, зене бостан, здравац, невен и кадивка, и избујани исцветани и испреплетани, стајали су као цветан бедем према комшијској кући. Цвркут тица певачица, са дуда и багрења, будио их је у рану зору, и свак се дизао на посао... Зојче, са отпуштеним витицама и засуканим рукавима, са судом свеже воде, опскакивала је око цвећа, залевала га, плевала и певала. Па би откинула цвет, нежно би спустила руку на мајчино раме, да јој га другом руком задене у косу, и да је пољуби.

Дабогме, и они су имали сретних дана! Са ове ћошке, на којој сад, као кукавица, стоји, и са тупим и бесмисленим погледом гледа у помрчину, негда, у свечане дане, преливало се весеље

у изобиљу. Последње бербе, за пуном дугачком совром, седео је у горњем крају кум, до њега бата Спира и теча Манојло. Лампа, високо окачена о дувару, бацала је јасне и широке млазеве светлости на совру претрпану јелом, и око ње на доброћудна лица, весела, загрејана, зацакљена и насмејана. Из подрума, кроз размакнуте даске, долазио је мирис згњечена грожђа и узавреле шире; са софре голицао је мрс и мирис тешких и масних јела. Ова иста Васка, гранатир жена, са једрим мишицама и истуреним грудима, лепо очешљана у фес, са цветом у коси, хитро као ласица, пела се уз степенице, низ степенице, са заврнутим рукавима, те доносила вино и долевала чаше.

— Снашке Васке, с'г и овако и онако, ама кад женимо Тошу, ћу ти искарам бачву на авлију, па да видиш ш'ће се прави весеље т'г. Поскоро ће то да будне. Учија је и изучија убавачко. Татко му неје учија ни псалтир, па фалили му штогод? Не уме да излије дугмићи за антерије и џемадани? Ја ли крстићи и прстење, а? — вели Спира и глади прстом низ чашу.

Домаћин Сотир, омален човек, округла лица са крупним и настрешеним брковима, врти се на крају совре, смеје се гласно на сваку реч и виче: „Исполај на Господа!“

Тоша, гимназист седмог разреда, стоји у дну, услоњен уз дирек, смешка се и чупка оно неколико коврџавих длачица што му се јавило на наусници; ћути и не вели ни тако ни 'вако.

— Тај се метуја на ујци. Иска да писује по новине, и да се маје по суд сас господу. Нека је жив па нек прави, што ће прави! — вели Сотир па погледа по њима: по сину и ћерки Зојки, девојчету од петнаест година, што прати сваку реч и живахне погледе баца по свима.

— А њума ћу дам за никог кондурџију, што праји путини поубавачко, па ће си наносам цицелки под старос'! — одмахује он главом на ћерку, а креше оком на Манојла.

— Тате, што си ми па ти! Види га, мајке! — жали се Зојче и крије за широка леђа мајчина.

II

Нису имали Бог зна какво имање: три хектара земље на Калач брду, виноград на Горици и два дућана од слабе грађе, на Лесковачкој Капији. Земљу су давали под наполицу и сваке јесени збирали жито; у једном дућану радио је Сотир, а од другог су примали неку незнатну кирију.

У ствари, и кућом и имањем управљала је Василикија, а муж јој Сотир гледао је занат и био гост у кући. То су знали и грађани и сељаци; њој су се наполичари обраћали за земљу, она им је надгледала рад и ишла на камару да дели жито, по-

гађала надничаре и водила их у виноград и руководила бербом. Завидљиви суседи правили су заједљиве пошалице и причали што није нигда рекла: „*Нашла сам* кола жита на њиви... *Издала сам* дућан Станку кубеџији... *Продала бих* виноград на Горици...“ — Као да је удовица, и да у овој чаршији не постоји чесни грађанин, од еснаф човек, Сотир Митковић дугмеџија на Лесковачкој Капији...

То је дошло отуда што је он био и сувише скроман и кротак човек и што, у истини, није хтео ништа учинити без њеног знања. Занет послом у дућану, а знајући је као паметну и разбориту, остављао ју је да управља кућом. Није јој квариио што би наумила, нити је кад било речи међу њима. Без ларме, без разметања, она би и радила и заповедала шта ће ко радити, и од тога није било штете ни за кога.

А и личило јој је да заповеда, била је јунак жена, од поноса и мушког држања: висока, крупна и наочита. Умела се наћи у свакој прилици ведра и присебна, и ништа је није могло збунити ни изненадити. У невољи тврда срца, да поднесе све, и да се не жали ни нашто. У добру скромна и уздржљива, са нешто мало сујете да се, што је њено, — истакне.

Тоша не би био гимназиста, већ би дувао у мехове и стругао јегетом са татком у дућану, да није било ње, да га, по свршетку основне школе да у гимназију. А дала га је не стога што је појимала значај школе и улогу образована човека у друштву, већ из урођене јој тежње да, што је њено, буде нешто више изнад обичне средине; да њен син одваја у нечем од комшијских: абаџиских, папуџиских, баштованских и других занацијских синова, као што јој се чинило да и њена браћа одвајају од обичних грађана. Њен брат, Антанас-Тане-Кочетарски (крупан и грлат човек) није доучио ни три разреда па је, пискарајући код адвоката, по суду и полицији, извежбао се толико, да пише дописе по новинама, и може да изгрди кога хоћеш „за цабе“, дружи се с господом, и кад има доста новаца, иде на пиво. А кад су какви избори траже га и призивају први људи из чаршије, па и министри кад дођу из Београда, и моле га да покрене махалу на гласање. И кад је Тоша, по положеном испиту зрелости, замолио мајку да склони оца: да му дозволи да продужи школовање у Београду, њему је тим лакше било и поменути и дозволу добити, што га је подржавао разборити ујко Тане Кочетарски.

Мајстор Сотир, коме је, као што рекосмо, било право све што његова Васка нареди, било је као да вером мења кад је допустио да му једини син иде од њега, на неке веће школе. И ово што се школовао више од четири разреда гимназије,

сматрао је он за просту дангубу, пошто је знао већ неколико младића који су из тих разреда ишли или у практиканте, или у поштанске и железничке приправнике, па после годину две добили за чиновнике — „а на качкету му не пише је ли учија права, ја ли није...“

— Ти да ћутиш, келеш, и да узнеш пилу па да стружеш онија заглавци по дућан! — виче му Тане: — Ти још да знајеш што је школа? За козу ли је сено?

III

У јесен отишао је с друговима у Београд, радосан и драган, и уписао се на правни факултет. Док се при поласку других ђака држе читави породични савети: шта треба ђак да учи и од чега ће се издржавати у непознатом свету, код њега то није било. Доста је што су му дозволили да иде (а можда би отишао да му нису ни дозволили), те се просто отиснуо на пут као на пучину, из жудње да му се што пре оствари лепи сан: да се упише на Велику Школу.

Знао је унапред шта му предстоји: мучиће се као и остали ђаци са оскудним средствима, становаће у сиротињским собицама, по два три заједно, у прљавој постељи у којој ко зна ко ти није спавао, мрзнуће се, сушиће грудима влажне зидове тих страћара, храниће се по ашченицама на тевтер, и биће кад сит, кад гладан. Кад имадне плаћаће, кад немадне довијаће се да добије на вересију. Јуриће га поверноци, мењаће ашченице — и, у опште, чинити све што је слушао до остали ђаци, сиромаси чине.

И тако ће пролазити дани. Уздао се у челично здравље да ће то поднети (та, четири године издржао би и у казамату!) и у природну бистрину да ће му школа ићи као што је ишла досад, те да неће заостајати.

Није много прошло а отуд их је обрадовао да се већ навикао у престоници и да је нашао кондицију. У почетку кондиција је била слабачка, те су му слали и месечну кирију од дућана.

Писао им је често. Зојка, проветравајући собу, погледала би свако јутро на сокак да угледа писмоношу. Никоме се није тако радовала као сада писмоноши, и кад га угледа да, од крајњих кућа, уђе у сокак, она истрчи пред њега, и ако има писмо, зграби га, трчи мами и још с капије чита: „Поштовани родитељи! Мила сејо!“ И увек нађе по нешто занимљиво у писму. Шали се где ће их затећи ово писмо: маму, да храни кокошке, да чука поњаве на конопцу, или нешто сецка у кујни; а њу где повирује на прозор, да угледа Живка писмоношу,

или"суче цевке за разбој, или залева цвеће у саксијама... У другом писму пита: шта је мама сањала? Да ли јој је кукурекао певац на прагу, или јој је зујало десно уво, да предскаже да јој је син добио још једну кондицију?... За тим, у трећем, дарне оца: „псује ли татко школу и учевњаци, и жали ли још што му син није отишао у практиканте?“

Зојче чита, смеје се; токорсе смеју се обе, а овлаже им се трепавице.

*

Та година прошла им је лепо, и кад је о школском распусту дошао кући, Петровдан им је био најрадоснији празник. Израстао велики човек Тоша, лице му се протегло и набујали велики брци (Зојче му се смејало што је тако обркатио). На њему све лепо и укусно; одело, истина, половно, али чисто. На глави му црн шешир с великим ободом; у руци штап. Пун разговора и шале са својима; према суседима љубазан и озбиљан.

Прве недеље, Зојка и он чинили су посете свима сродницима. Сви су се обрадовали кад су га видели и запиткивали: је ли тешко тамо, на наукама? (Простачка чељад питала су га зашта учи: за професора или за капетана?) Затим, преко недеље, понегда, изашли би у шетњу, кроз главну чаршију, у парк. Празником пошла би с њима и мајка, и тамо, у шетњи, правили би познанства. Ђаци, другови Тошини, и њихови родитељи, сусретали би се, застајали и престављали. Поседали би на клупе и разговарали, ћертали и ћаскали до неко доба.

Посведневно дружио се с друговима, чинили су излете у околину: Бању, Св. Петку и Пантелеј, па би тако, заједнички, долазили и њиховој кући: седели у башти, брали дудињке и разгледали цвеће. Зојче им је причало како се које зове, кад цвета и од кога је добила пелцер. И док се, у почетку, стидљиво упуштала у разговор, сад се, сваким даном, све више слободила и осећала срећном у њиховом друштву, као да су јој браћа.

И Васки и Зојки као да се отварао нов свет и изгеди на сасвим други, бољи, живот. До јуче дружили су се са себи равнима, занатлијама и тежацима, нико их није знао да су живи, — а сада, ето, где су проширили број познаника, јављају им се отмена господа, љубазно се смеше, предусретају их и призивају, питају за Тошу, па и за Сотира, и зову да их посете. То им је годило, и као да их је нешто издизало изнад осталог света.

И шта ти није замишљала мајка! „Проћи ће време од три године брзо и Тоша ће постати чиновник. Биће личан човек

као ујак, достојанствен и поносан, и подићи ће им углед још више... Ожениће се од какве имућне и отмене породице и узете пара пуно... Можда још сад погледају девојке на њега? С тим новцем помоћи ће да се удоми и Зојче. Сад већ не може бити ни речи о другачој прилици, већ удаће је за чиновника; никако друкчије већ за чиновника.

И кад их ко лепо погледа на улици, а тим пре кад застане и лепо се упита, од тих отмених људи, њој се чини да су већ узели у комбинацију или Тошу ил' Зојче...

IV

Те јесени било им је лакше растати се с њим. Уверени да је узео одређен правац и да га не може ништа скренути с пута којим је пошао, нису се више бринули за њега. Како је приход од кондиција био непостојан, то му је дућанска кирија слата стално, свакога месеца, те су држали да је и с те стране био обезбеђен.

И до Божића ишло је све лепо; али од тада почео им је задавати бригу. Бринули су стога, што се ређе јављао с писмима, и кад које дође оно је кратко, као да је од беде писато, и без оне топлине каквом су његова ранија писма обиловала. Више се не шали са Зојчетом, не дуљи лакрдију, не дира мајку и не подсмева се татку. Паде им у очи, нарочито то, што није одговарао на сестрина писма онако тачно као пре; сад једва ако јој и на треће писмо одговори. Кад га прекори за то, он се не правда, већ ћути и даље. И тек у фебруару одговори јој укратко: „Кореш ме што ти не пишем често, јер сам те тако навикао и размазио. Крив сам, доиста... али, биће томе неког малог узрока.“

„Каки узрок? Напиши нам ти узроци, каже мама, и ја ти кажем, бато! — писала му је она карту за картом: — Тошо! Разуми, ми се бринемо, мајка уздише, а ја плачем, и хоћемо да знамо ти узроци: ели си ништо љут што је мала кирија од дућан; ели ти је ништо лошо, Тошо?“

Други дан стиже писмо: „Кад хоћете баш да знате, онда ево да вам кажем: да нисам најбољег здравља. Од Божића стално ме ломи грозница. Помало и кашљем. Али, надам се, проћи ће.“

— Лошо му! Кашљица! — Згледаше се мати и кћи и претрнуше.

И тек да му пишу да им објасни опширније: је ли та болест опасна, је ли питао лекаре и шта веле они? — а стиже и друго писмо: „Сутра долазим. Лекар ме упућује у место рођења, на чист ваздух, да се опоравим.“

Кад су га угледали, при силаску с воза, сестра умало није вриснула, а Васка се избеглила, дуго га гледала нетремице, али се уздржала. Чврсто га је прихватила за мишку и спустила са степеница на земљу. и, док јој је пољубио руку, принела му је уздркталу усну на образ. А Зојче му склопило руке око врата и залепило уснице о његове.

Није изгледао тако очајно, али се изменио знатно. Очи му сјајне, лице потамнело, са зажареним јагодицама и ватром у рукама. Покашљивао је често.

— То није ништа необично: ђак као ђак, мењао станове, прозебао, неизрађен, а секант за науку, па си је малко попузнуо. Треба да се одмори за ову годину. Здравље нека је, све ће се стигне. Тако и доктор вели! — прича ујак Тане Кочетарски после лекарског прегледа код куће, кријући шта му је у истини рекао: да злосретник болује од туберкулозе у десном плућном крилу...

До маја прележао је код куће, нешто на ногама, нешто у постељи, носећи болест мушки, т. ј. не кука, не уздише, не жали се. Био је ћутљив и пргав. Сродници, суседи и познаници долазе, обилазе га и пружају му понуде, запиткујући га: како му је, откад се осећа рђаво и може ли што да једе — а он оћуткује, не упушта се у говор, или их избегава и уклања се у другу собу. Кад му је тешко, он се ослони на јастуке у постељи, па гледа у какав предмет пред собом; гледа ведрим погледом и паметно, као човек који је потпуно свесан што се с њим збива, и што ће на крају бити.

А сестра не одмиче од њега: пиљи му у очи, смешка се да би насмејала њега, глади га низ косу, хвата га за чело. Чим легне, а она запиткује:

— Бато, како ти је сад?

Мете своју руку на његову, па на груди, на стопала.

— Зима ти по колена? Ја ћу да ти загрејем сас душу! — вели она, и дува у колена, обухвата их рукама, пригрће покривач, а ужагрила му у очи као маче.

Он се љути. На мах плане као да се нечега сети:

— Иди! Одлази! Кажем ти, нећу да прилазиш до мене! — рече, накашље се, па укочи поглед у таван, у потамнеле и црвоточином избушене даске старовремске куће.

— Ти ме гони, али ја нећу да си идем! — вели му она, и, као куче, завлачи главу под покривач, испод његових ногу.

Ретко кад да би изашао у варош, и то крајевима, поред железничке пруге, прошетао би мало па би се вратио кући. А

кад се отоплише дани, почео се опорављати и правити излете у Бању и Пантелеј. Ујка Тане, који му је правио друштво у шетњи, предложи, те усвојише сви: да лето, с несносним врућинама, пробави у Сићеву, где ће га чешће обилазити и он, и половину трошка му поднети. Те тако га је у јуну одвео тамо, нашао му стан и два дана с њим пробавио, док се није добро навикао.

Обилазили су га сви; Васка и Зојче сваке недеље, Сотир је ишао свега дваред преко лета, а Тане каткад, у радне дане.

Бављење у Сићеву имало је дејства на опорављење Тошиног здравља: ојачао је поправио му се апетит, укратила грозница (по неки дан само имао је малу ломњаву у рукама и ногама), а кашљао је ређе. Опоравио се толико, да је помишљао на књигу и школу.

VI

У септембру, кад су се великошколци кренули за Београд, отишао је и он, те се у кући мајстор Сотировој крену живот пређашњим током. Успокојени после бриге за њим, радили су свак свој посао. Зојче су дали код Црвене Марије да учи кројење, сваки дан до подне, у намери да јој набаве шиваћу машину, па да ради с мајком.

Од Тоше добијали су писма недељно. Био је уредан, и по писмима се познавало да је живахнуо. Опет је правио по неку досетку; сад није штедео ни себе: писао је како је намерно запустио браду да изгледа пунији, и како му је врат као у штиглића.

Зојка му је одговорила и покушавала да се шали и она... И то је тако трајало свега месец дана.

Али, еве чуда, у октобру заћута она! Нема му писма једне недеље, па нема ни друге. Он постаде пргав и поче пискарати по две три речи сваки други дан. „Корела си ме, сејо, што ти нисам писао лане кад си хтела. Зашто сада не пишеш ти мени? Биће ту некога узрока, а?“

Она ћути. Баш све онако као што је чинио и он. Тек после двадесет дана, на једну оштру карту, одговорио му је ујак: »Немој да се замлаћујеш па ти!.. Ја сам јој забранио да ти пише. Разлог ћеш чути кад се састанемо. Она није крива. Здравни смо сви!“

*

А јадно ти здравље! Баш тих дана Зојка је лежала у постељи ..

Још док је Тоша био у Сићеву, она се није осећала добро; савлаћивао ју је некакав умор и клецале су јој ноге. У септембру

падоше јој две незнатне флекуце на лице, пожуте као дуња, промени јој се глас и јави се сухо покашљивање. Осећала је некакву болест, није знала шта је, а крила је од мајке. Рекла јој је само да јој се, за сада, не иде код снајдерке.

Бистро око Васкино приметило је да јој није добро, па претрну:

— Шта је теби, мори дете?

— Ништа, мајке.

— Није ништа; ти си ми болна, чедо?

— Нисам, мајке - вели она, и на силу развлачи уснице да се осмене.

Али то се није могло дуго крити. Једног мутног октобарског јутра стаде она пред Васку, подиже руке у вис, протеже се и рече:

— Мајка, једва ти се држим на ноге!

— Шта рече, чедо? — престрави се она.

— Ич не могу, мајке!

И здрпи је грозница. Грозница данас, грозница сутра, кашаљ, несносан и чест кашаљ, па, напослетку, крволиптање на уста. Лекар констатова „катар“ (Ујки је опет казао истину: јектика у оба плућна крила).

И као да је захвати пламен.

— Јао, чедо! Шта је? Шта то би?... трчала је мајка, као да се с неким бори, да је брани, отима. Лекари, попови, бабе траваре и бајалице, изређаше се у кући сви за тај месец и по, док јој Бог не прибра душу...

У новембру, по сахрани, Тане оде у Београд да припреми Тошу за ову очајну вест, док је није сазнао од другога.

Кад га је угледао, он, онако куражан човек, Тане, згрозио се. Та живљи се копају, но што је изгледао Тоша! Морао му је предложити да га врати у Ниш.

Кад је ступио на кутњи праг, изгледао је страшан. Повио кичму, ухватио се за чело, а дуге сухе прсте провукао кроз запуштену косу, дрхти и јеца:

— Зојче! Сејо! Је л' могуће да она није овде? Јао... шта то би! Мајко, жалоснице, шта то би?

Она му спустила чело на раме. Хоће да се јуначи, а у грудима јој брекће, пуца, ломи: „Јао, де-цо моја.. Убиј-те-ме!“ — звонку јој уста као у грозници.

* * *

За шест месеци тумарања по гробљу и дано ноћног бдења над тешко болесним сином, сломила је снагу, ископнела и осушила се. Не зна шта ће пре: да ли да кука за несталом ћерком, или да лије сузе над мукама јединог сина? Стегне вилице,

дугачке прсте сабије у песнице, уздржава се, а у гуши је стеже и голица као оскоруша.

Сотир облесадио, заборавио и на радњу и на себе. Дућан му, токорсе, отворен, а столица му на вратима непрестано. Дође, надвири се, па иде кући. Тумара из собе у собу, у ходник, на ћошку, у двориште, па се поврати болеснику. Гледа у њега, а гледа у Васку, као дете у мајку. Кад она ћути, он само трепће и ломи шаке. Кад она плаче, он се раздерња, обисне о њој и виче: „Васке! Немој Васке, молим те! Јадна децо моја!“

Преко дан долази које ко, а сад га већ чувају. Већ је последак: зашиљено му се нос, упале очи дубоко у главу, уста испуцала и изгорела, груди као котарица. Нема моћи ни да се искашљује. Час је у заносу, а час се разбере.

Ове ноћи, у неко доба, из полу сна отвори очи, чудно погледа и извири се по соби. Затим заустави поглед на баби и прошапта:

— Баба... На-ко... Ја сам убио Зојче..

Рече па заклопи очи. Баба се прекрсти:

— Шта рече, чедо? Свети Архангеле, ти да си на помоћ!

Сотир приђе с миндерлука на прстима и зину у бабу.

— Рече: „ја сам утепаја Зојче“.. Јутре, порано, да се вика калуђерин из Метох, да му почати. Васиљову голему молитву да му почати! — рече баба и смежуравим палцем протрља очне капке болесникове...

VII

Тих поветарац крену лист на дрвету. Један ћукавац чу се над комшијском кућом, а некакав инсекат залеће се и удари је у чело...

Васка подиже главу, пружи руке, и, пипајући по дувару, врати се с ћошке у кућу. Из предсобља скрену у десно, услови се на врата гостинске собе, отвори их и уђе унутра.

У лепо намештеној соби, са пуним креветима и застртим миндерлуцима, светлило је кандилце бледуњавом светлошћу, из угла на источној страни, пред иконом њиховог патрона Св. Архангела.

Према икони, на другом зиду, висила је Зојчина фотографска слика, у лепом раму, обвијеном у пантљику од црвеног тула. Кандиоце, жмиркајући, бацаше зрак по зрак, и, час по час, осветљаваше лик злосрећног детета. Она стаде пред њу, и саставив шаке на прсима, немо, нетремице, гледаше у слику: у крупне очи и високо чело, у једно лице и пуначка насмешена усташца, у истурене груди и расцветану ружу на њима.

Гледа, а груди јој се купе, прибирају, напрежу. Прибра јој се дах, силно се напреже и накашља једаред, дваред, — а топла и слана пљувачка разли јој се по устима. Накашља се понова и принесе убрис. Алева флека паде, изненадно, на платно и блеснуше јој очи... Крв!..

— Чедо! Срећо! Животе мој! Ево ти мајке! За тобом ће и мајка! Ха-а-а! -- покликну она, живахну јој лице и сенуше очи, као да је озари сунце.

Сотир, грувајући се у прса, утрча у собу, зграби је за руке и промуца:

— Ум-рро... је...

Баба Нака, у том тренутку, дрктавим рукама приносаше запаљену воштаницу на прса умрлог им јединца.

*

О јесени отишла је и Васка за милом јој децом.

М. Ординцев

ПОТПУНО СРЕЋНА...

Пароброд Северо-Германскога Лојда приближавао се Трсту...

Слан, прохладан ветрић подухивао је са површине морске и пријатно освежавао лица не многобројних путника. Сунце је већ залазило, и његови коси зраци живо су обасјавали и воду и камен, и све, до чега год су допирали, а играјући се ласкаво површином морском, преливали су се разнобојним искрама, час као дијаманти, час као сафири...

У кабини прве класе било их је свега троје: турист Енглец, који је утонуо у лепу свеску Бедекера, и само кад и кад одвајао очи, да би бацио љубопитни поглед на море, да се увери, да ли оно одговара својој дужности; према њему седела је већ седа, али још држећа и лепа дама, која је расејано читала некакан француски роман, а трећи путник била је сасвим још млада женскиња, висока, са раскошном, тамно-русом косом, немарно сплетеном у вितिце, и са крупним плавим очима.

Њој, по изгледу, није се седело на месту и пошто по то хтела је да говори, али путници њени нису били од оних говорљивих. С покрупном дамом имала је неколико речи и зна, да путује из Цариграда на Ривијеру, да не мари за разговор, да осећа потребу да се одмори, и да је

— Туркиња... Чудновато, — одевена у обично, скромно одело, и што је главно, ничега турског на њој. Да није то младотурски обичај одевања?

— Madame, — поче она најзад, седајући поред старице: — извините, ја се понашам као девојка, али сам силно љубопитљива, зашто сте ви одевени друкчије него што описују Туркињу?

Стара се дама осмехну.

— То је време прошло давно, једва се и сећам, кад су за моје младости, девојке и жене дужне биле носити шалваре и густ покривач. То је било тако давно...

— Сад се ваљда све одевају по европски?

— Не, chere madame, благодарећи прописима наше религије, ми смо принуђене проводити живот у затвору, и за то по невољи, морамо се многим чим занимати, да би прекратиле време... Ја мислим да вам је сад јасно, зашто многе девојке Туркиње знају класичну музику и слободно говоре по четири пет језика...

— А покривач?

— Покривач је заменио вео истина...

— Значи, да садашње Туркиње живе као и све остало женскиње?

— О, не, то је наше болно место, духовног развића у нас сад још нема, ропска зависност од воље мужа и оца још не ишчезава. Удајемо се као и пре не видећи свога мужа и савршено не знајући га, и као што до удадбе, видимо само оца и браћу тако после ње свога мужа; сав остали свет за нас је затворен.

— Ужасно! А има ли много жена један муж?

— Једна обично. Може их имати колико хоће, али се тим правом слабо ко користи.

— Необично, са свим супротно ономе, како сам ја навикла да мислим. Напослетку увек је необичности додаде млада дама кратко ућутавши. Њена сапутница опет спусти свој роман и посматраше ју.

— А где например?

— Где год хоћете. Ето, ја идем у Венецију, тамо живи моја другарица из института, која се ове недеље венчава. Они већ одавно знају једно друго и воле се а мене су ипак позвали.

— Зашто, не разумем?

— Ах, у нас је у Русији обичај, по коме девојка кад се удаје, при њеној венчаној опреми мора бити удата женскиња, која је потпуно срећна у своме породичном животу, уз то срећна не по мишљењу других, него и по своме личном убеђењу. И ето та срећна женскиња мора да јој метне невестински венац и вео...

Стара дама побледи и устури се на столици. Приповедачица јој полете.

— Боже мој! шта је вама?

— Ништа... извините, — уплашила сам вас. Сетила сам се старе, давно заборављене историје, и ето нерви се узнемирили.

— То није тајна?

— О, не, ја ћу вам испричати, али ћете ми ви одговорити на једно питање.

— Молим.

— Ви рекосте, да идете вашој другарици... И ви насигурно себе сматрате потпуно срећном женскињом. Тако срећном, да можете део те среће уделити полазећој на венчање девојци?

— Тако је! Но ви, разуме се, не познајете мога мужа, а да га познајете ви ми не би такво питање постављали.

— Радо верујем и за то вам могу мирно испричати шта се са мном збило. То је било, као што рекох, давно. Тада сам била врло млада, муж ме је јако волео и првога дана нашег заједничког живота дао ми је обећање никада не погледати туђу жену. Он се није држао старих обичаја. У кући нашој није било харема ни селамлика: половине назначене за мушкиње; живили смо заједно, муж је волео мене, и ја сам била срећна, тако срећна, како може бити жена која воле и која се воле.

„Ви сте сад испричали обичај ваше отаџбине: али је тај исти обичај и код Турака. Кад се девојка спрема да на свагда остави дом очев, робиња и рођака, која је потпуно срећна иду и спремају невесту. Таква женскиња не сме се раздвајати с мужем и мора бити срећна с њим.

„Годину дана после моје свадбе удавала се моја сестра, и ја сам дошла к њој у истој намери, као што ви идете сад у Венецију. Јасно, као да је јуче било престављам ја себи онај час њене свадбене тоалете. Обукла се и спремила сама, сама се очешљала и на плетенице метнула златно прстење, остала је била једино раскошна дијадема, коју она није имала права дирати.

„Ја сам прочитала молитву, установљену за тај случај Кораном, узела из руке робиње дијадему, натакла на главу сестрину и пожелела јој у животу такву срећу, којом располажем ја. Сестра, њене другарице, и ја сама били смо тврдо убеђени да мени по праву припада испуњавање тога светога обичаја, и сирота девојка са сузама ми је благодарила.

Но чудновато, у томе моменту, кад је дијадема завршила невестински украс, ја сам осетила у души некакву страну непознату узнемиреност. Смех и шала младих девојака и женскиња не само да ме није веселило, но ме је чак дражило, и напослетку, неимајући снаге у себи самовладати то узбуђење, кажем како се не осећам здрава и како морам ићи кући. Све молбе и наговарања нису могли ништа успети — ја сам отишла.

„Нашавши се у својим колима, осетила сам ону узнемиреност још јаче, а осим тога у мени се појавило сазнање некакве огромне, неизбежне несреће... Код куће ме, разуме се, нико није очекивао тако брзо, послуга је била сва отпуштена и ја, ускоро преодевши се, пожурих у кабинет мужа. Затечем га, али он... није био сам са њим је била женска...“

Стара заћута и укоченим погледом гледаше некуда у дубину тамнога неба.

— Да — учини она напослетку замишљено. Како нам много бола задаје испитивање у овом животу, и како су дужне бити благодарне небу женскиње, оне које су потпуно срећне...

Њена сапутница није ни на шта одговорила.

Сутра дан, кад је живот опет почео на пароброду и овај већ оста-вио позади себе Трст, Туркиња је изишла из своје одаје и заузела опет своје старо место.

Младе даме још не беше, али је Енглеz већ седео и као и пре студирао Бедекера. Таласи су меким, но звучним шумом клизили; лаки клобуци пене невидно су се губили на мирној површини мора.

„Зар није све исто, — мислила је усамљена уморна женскиња: — Зар није све исто, наједан пут изгубити срећу или гледати је, како расте баш као ови клобуци? Да, благо срећнима, али има ли их само?“

— Опростите, милостива!

Она се трже и окрете; Енглеz је стајао пред њом и држао у једној руци Бедекера, а у другој свој плед.

— Ви сте оборили карту, коју је вероватно оставила за вас она млада леди...

— Оставила?

— Да, она није ту, — она је још у Трсту села у пароброд, који иде за Одесу...

Он јој додаде карту поклони се и оде.

На карти је било написано:

„Од потпуно срећне, но која се боји за своју срећу“.

— Потпуно срећна! прошапута стара дама, а горки осмех сину јој на лицу.

А небо као и пре сијало је и треперило, вали су се преливали лажурним искрама и море је певало своју вечну песму о неверној човечијој срећи и неизменимој човечијој тузи...

Превео с руског Д. Г.

ЗУБ ЗА ЗУБ

Корнеј се врло нерадо дружио са светом, и живео је повучен и усамљен на крај села. Поодавно је био узгубио жену и децу, и са једним слугом једва стизаше да обрађује оно нешто њива и ливада. Од стоке није имао ништа; од живине ништа, и тако рећи: ни кучета ни мачета.

Шта ће ми куче?... сигурно ће оно боље да чува кућу од мене самога? често би се он разметао. Нека дођу лопови да пробају. И по том би чврсто притегао пушку уза се.

Али, при свем том, Корнеј не примети, да један велики штрк често облеташе око његова крова, и у последње време, као да поче нешто да прави. Најзад примети.

Не волим ту тицу, рече он своје слуги Дамјану. Терај је, да не направи гнездо, где је оно почела.

— Не иде господару, како да је терам, рече Дамјан. Штрк је једна добра тица и од Бога благословена.

— Благословићу ја тебе, узвикну Корнеј, подиже руку, али се опет трже.

Дамјан ћуташе, и продужаваше да точи косу, коју је започео, јер идућег дана требало је ићи да се коси. Рад је већ увелико био навалио. Сутра дан он је рано поранио на ливаду, и косио до увече; прексутра опет... и тако заборави на штрка. По свршеној косидби пренеше сено кући и саденуше, и тога дана, после вечере. Корнеј пође да легне. Начупа мало сена, да му мирише, простре преко њега поњавче и таман пође да легне, а он зачу да нешто клепеће. Корнеј погледа и позелени од јада.

— Ах, проклетињо једна! Направила си гнездо, научићу ја тебе...

Уђе у кућу, скиде пушку, напуни је, и већ узе на око штрка, а он се сети, да ако пуца, може сукијом лако запалити кров од куће и онда...

Остави пушку, и узе камен. Потезе се и уједан мах потреви штрка. Птица се подиже у ваздух, махну крилима и он примети, како са једног крила, у које он беше погодио цури крв. Штрк се понова врати на кров.

А на крајевима гнезда помолише се главице малих штрклића, који машући крилима, као да хтедоше да излете напоље, али не могаху. Они пиштаху, и њихова писка продираше у срце...

Корнеј усправи лотру и успне се на кров кућни, приближи се гнезду и узе вадити и бацати једно по једно тиче. Дохвати једно и тресну га о

ојак, и његова сирота главица прште и просу оно мало мозга по крову, а оно се скотрља и паде на земљу. Бази још два тичета, и у гнезду остаде само једно, последње. Оно се беше сакрило на дну гнезда и за-вукло своју главицу под малена криоца.

Али Корнеј примети и њега. Дохвати га за ножице и растрже га. Јадно птиче писну и последњи пут погледа зачуђено на свога мучитеља.

А стари штрк је узлетао, над Корнејом, клепетао и молио га, да се сажали на његову дечицу. Он као да му говораше тужно клепетајући: Сажали се, ако имаш срца у грудима, остави ми бар једно тиче.

Али Корнеј то није слушао. Продужио је да разорава и гнездо, и кад га сасвим уништи, он обриси о хаљине своје кржаве руке, и пође да сиђе низ лотру. Сиђе и нареди Дамјану, да остави убијену тичад, па онда спокојно леже, онако крав и неумивен. Ускоро за тим заспа.

Штрк је још дуго облетао око свог разореног гнезда клепетао, за-влачио свој кљун у све углове и пукотине и нешто тражио, после се издигао у вис и ослушкивао неће ли чути писку своје дечице, али све узалуд. Онда се штрк обазриво спусти на стреху, и угледа Дамјана, како у једну јаму закопава његову унакажену дечицу. Дамјан је радио тај посао преко воље, и угледавши штрка, њему се учини као да плаче.

— Јадна тичо, рече Дамјан! За оваке зликовце, није канда и Бог казну оставио, и погледа на свога господара, који већ хркаше.

— Има казне, рече штрк, по том журно прну и устреми се у пола. Овде онде виделе су се голе скоро покошене ливаде и по где-где још по који непокупљен пласт сена. Штрк облеташе дуго око једнога пласта, и најзад угледа једну велику змију увијену у клубе. Спусти се до ње, дохвати је у кљун и прну своме разореном гнезду. Спусти се на кров, и полако сиђе на стреху, тачно над постељом, где спаваше Корнеј. Потом отвори кљун, и змија паде на постељу и изви главу. Корнеј спаваше дубоким сном и сањаше. Сањаше да плива по пространој реци, стојећи а над главом држи своје хаљине. И у сну поче да тумачи, шта му тај сан значи. Вода, мишљаше он, значи здравље; пливање — срећа, а што држим хаљине над главом, то је рђаво. То су моја грехови, који ме притискују. По том, као хтеде да разреши дењак са хаљинама, али осети, како се стрмоглави у реку... покуша да исплива, да викне за помоћ, али нешто страшно узе да га души. И он отвори широке очи.

Змија, која се беше испружила, кад је Корнеј угледа, беше већ примакла своју главу уз његово лице и играше својим отровним језиком, иза којих сијаху бели и као игла оштри зуби. Он збаци са себе покривач на змију; скочи и свом снагом поче лудо да гази по њему, испод којег се полако извијаше змија. Дуго је тако бесно газио, док већ не посустаде од умора, за тим поскочи улете у кућу и паде на постељу.

Хвала Богу!... помисли он. Али, од куда та проклетиња? Од куда змија?... У дворишту знам да их нема, Да домили кроз село, опет је не-

могуће, смотрили би је људи. Опет, можда је баш била у самом сену, и ја је нисам видео !...

И док он тако размишљао, он зачу, како неко разби прозор. Шта то може да значи? Ослушну, подиже главу и побледе као мртац. Он угледа, како се кроз разбијен прозор провлачи глава штрка са огромном змијурином увијеном око његовог кљуна. Змија се отима, али он је снажно држи и као да нешто тражи. Гледа као човек, а очи му некако злобно севају.

Најзад штрк угледа Корнеја отвори кљун и баца змију на њега, и силно заклепета, као да рече : Ето ти другарице душману, исте као и ти. Изроду! Змија полете и паде управо на лице Корнејево, и у тренутку зарони у њега своје отровне зубе, одмах испод десног ока.

Корнеј уздрхта, скочи и узвикну, шчепа змију и откиде је од свога рањеног лица.

Змија га уштину и за руку, и скотрља се на земљу.

Корнеј опкорачи ногама да не нагази змију и истрча напоље. Он осећао, као да змија пузи за њим, и очекивао, кад ће своје отровне зубе заронити и у његове ноге. Он се врати, у страху затвори врата и паде на земљу.

Било се већ добро смркло, кад се Дамјан пошто је свршио сав посао крете кући. Кад се приближи вратима, он се пренерази од слике, коју угледа пред собом. Његов господар лежаше до самих врата са надувеним образом ко бундева, и надушеном руком. Он је слабо дисао и трајао се десном ногом.

Господару !... Господару !... узвикну Дамјан, и наже се над њега.

Али господар не чу ништа ; не осети ништа. Он је само јецао неким промуклим гласом.

Дамјан сакупи комшије. Изнесоше Корнеја на сред дворишта, полише га водом, и почеше да га трљају. Он се мало освести, отвори десно око, и у једанмах угледа штрка на стрехи, а у његовом кљуну огромну змијуруну.

Још ?... крикну Корнеј. Зар ти је мало било ?... Зар још нисам искупио своје грехове ?

Људи угледаше, како штрк вреба прилику да баца змију...

Корнеј покуша да подигне руку челу да се прекрсти, али не могао. Рука му паде на груди, он дубоко уздахну и сврши.

С руског, М. М. П.

Г Л А Д

РОМАН

Четврти део.

(15)

Ја стајам и гледам, и не имадох никаква труда да појмим све, што се догађало. Док сам стајао код прозора и посматрао, чујем још како газдаричина девојка пева у кујни поред моје собе; ја сам знао песму, коју је она певала, и зато прислушкивах, не пева ли је она погрешно. И рекох самом себи, да би то идијоту било све немогућно; а ја сам хвала Богу, сасвим у својој памети, као и сваки човек.

На један пут спазих, како два се дечака почеше свађати; једнога познадох, то беше син газдаричин. Отворим прозор, да бих чуо, шта они говоре један другом, а под мојим прозором очас се скупи гомила дече и жедним погледима гледаху горе. Шта су они очекивали? Да им се баци штогод? Суво цвеће, кост; испушена цигара, каква било ствар која је за јело или за игру? Они гледаху на мој прозор с поплавелним од хладноће лицима, безконечно дугим погледом. Зато време два мала непријатеља продужаваху грдити један другога.

Из тих дечјих уста излетаху речи, као велика, лажна чудовишта, ужасне погрдне речи, непотребни надимци, лађарско цсовање, која су они, на жалост, научили на пристаништу. И обадва су тако била занесена, да нису ни приметили моју газдарицу, која им је притрчала, да сазна шта се догодило.

— Јест, — објашњава јој син: — он ме је ухватио за гушу; нисам могао дуго да дишем! — И, обраћајући се маломе дерану, којим му се злурадо у очи подсмеваше, паде у дивљи бес и раздера се: — торњај се до ђавола, псето халдејско! таква губа сме хватати људе за гушу! ја ћу тебе!...

И мати, ова бремена жена, која својим животом занима сву узану улицу хвата десетолетнога малишана за руку и вуче га за собом.

— Мм... језик за зубе! ти се несмеш свађати! брбљаш, по цео дан луташ улицама! марш кући!

— Не, нећу!

— Не, хоћеш.

Нећу!

Ја стојим код прозора и гледам, како гњев материн расте; ова од-

вратна сцена дубоко ме потресла, немогах да отрпим, викнем дечка, да дође к мени један минут. Викнем двапут, да их збуним, те да сврше сцену; последњи пут викнем врло јако, и мати збуњена окрете се и угледа ме. Она брзо дође к себи, нагло погледа на ме, — с изразом искреног поштовања погледа на ме, и за тим, учинив сину примедбу врати се натраг. Она говораше тако јако, да сам ја могао чути.

— Фу, стиди се, ти показујеш свима какав си гадан!

Из свега, што сам посматрао, ја нисам пропустио ништа, ни најмање ситнице. Моје посматрање било је крајна пажња, ја сам био проникнут сваком ситницом, стајао сам и мислио о свима тим стварима у оној мери, како су се оне јављале. Једном речи, са мојим расуђивањем није се могло десити ништа. Па и шта би се могло с њим десити?

— Чуј знаш шта, — рекох ја на једанпут: — Ти си доста дуго био занет својим расуђивањем и узнемиривао си се њим; време је оставити шалу! да ли није примећавати и испитивати све до ситница, као што ти радиш, предзнак лудила? Ти се готово правиш смешним, уверавам те, то није лишено хумора, у колико ја разумем. Једном речи, свима људима се дешава газити на једном месту, и то баш и у самим простим питањима. То ништа не значи, то је проста случајност. Повторавам, још мало, и ја ћу почети смејати се брзо над тобом. Што се тиче тога рачуна, тих несрећних пет шеснаестина ништавог сира. — Хе хе, сира, с каранфилом и бибером! — што се тиче тога смешнога сира, од њега се може само оглупити; један само дан тога сира могао би направити човека на онај свет... — И ја сам се смејао над свима зеленим сиревима... — Не, рекох ја: — дајми, ако хоћеш пет шеснаестина доброга скоруца! то је друга ствар.

Ја сам се смејао над својим сопственим шалама и налазио сам да су веома забавне. У мени, истина није било никаквих недостатака, био сам цео и невредим.

По томе како сам ишао по соби и говорио сам са собом, мада је веселост расла, ја сам се јасно смејао и осећао се заносно радосним. У самој ствари, ја сам и чекао тај кратки, радосни минут, тај момент страног, светлог надахнућа; како бих довео своју главу у способно стање за рад. Седох за сто и почех се занимати својом алегоријом. И рад је ишао успешно, успешније много, него раније. Он је текао брзо; али то мало, што сам урадио, учинило ми се неподобно. Уз то сам радио цео час, ни мало не застајкујући.

И ето сам баш на оном важном месту у алегорији о пожару. У књижарском магацину; оно ми се чинило тако важно, да је све остало што сам написао, било ништа у сравњењу са овим. И тек што хтедох исложити живу дубоку мисао, како су горели не књиге, но мозгови, човечији мозгови, хтедох створити праву Вартоломејску ноћ из тих горућих мозгова — а врата се наједанпут брзо отворише и улети газда-рица. Она је ушла право у собу, чак није ни закуцала на вратима.

Ја крикнем на тај нанесени удар.

— Шта? — рече она. — Мени се учини да сте ви рекли нешто? Нама је дошао нови гост и ми морамо да му издамо ову собу; ноћас ћете ви спавати код нас, доле; да, и ви сте дужни да се снабдете сопственом постељом. — И, не саслушавши мој одговор, она без даљег разговора поче скупљати моје хартије са стола и трпати их без реда.

Моје весело надахнуће ишчезе, расрдих се, падох у очајање и тај час устадох. Пустих је нека купи по столу, ништа не говорећи; нисам казао ни речи. И она ми гурну у руке све моје хартије.

Више се ништа није могло радити, био сам дужан да испразним собу. И мој драгоцен моменат био је уништен? Срео сам новог госта још на степеницама, младога човека са великом, сивом мачком у рукама; за њим је ишао носач са куфером на леђима. Новајлија, очевидно, беше поморац, дакле, случајно гост на једну ноћ; он, сигурно, неће заузети моју собу на дуже време. Може бити, сутра још бићу срећан, када овај човек оде, и мени се врати један од мојих тренутака, — састав ће о пожару бити готов. Значи, мени је потребно покорити се судби...

Ја ни раније нисам становао с породицом заједно, где су заједно дан и ноћ, муж, жена, отац женин и четворо деце. Служавка је била у кујни, где је и спавала. С великом nelaгодношћу приђох вратима и закуцах; никаквог одговора премда чух гласове изнутра.

Муж не рече ни речи, кад ја уђох, чак и не одговори на мој поздрав; сасвим равнодушно посматраше ме, управо га ничим не интересовах. Уосталом, он је играо карте с некаквим човеком, кога сам видео на пристаништу са носачем кога зваху „Прозорско Стакло“. Детенце лежаше и брбљаше само са собом на кревету, а старац, отац газдаричин, скупивши се, седео је на столицници и рукама подупро главу, као да га бољаху груди или трбух. У њега беше готово седа коса, и у свом згрченом положају он беше налик на нешто скупљено и укрупљено.

— Молим да ме примите вечерас на преноћиште, — рекох ја човеку.

— То је моја жена рекла? — повика он.

— Да. У моју собу дошао је нови путник.

На то он ништа не одговори; већ се удуби у карте.

Овај човек седео је овде из дана у дан и играо карти с дошавшим к њему, играо без новаца, само да би прекратио време и занимао се ма чим било. И како није ништа радио, кретао се је само толико, колико је било потребно његовом лењом телу, за време док је његова жена сповала горе доле по степеницама, бринула се о свему и врбовала госте. Она је била ушла у споразум с портирима радницима и носачима, којима је давала извесни хонорар за сваког новог госта а често је давала тим посредницима и конач“, као што је сад „Прозорско стакло“ довело овог новог.

Уђоше двоје деце, две девојчице са худим, опаљеним лицем; на

њима беше врло јадно одело. Мало за тим уђе и газдарица. Упитам је, где она мене мисли наместити да спавам, она ми рече, да могу лећи ту заједно са осталима, или напред на клупи; како ми је удобније. Одговарајући ово, она је ишла по соби и преносила разне ствари, доводећи их у ред, и ни једанпут ме није погледала.

Ја сам оћутао на њен одговор, стајао сам код врата и био сам умирен, правећи се, да ми је пријатно уступити једну ноћ моју собу другоме; трудио сам се да покажем пријатно лице. Да је неби расрдио и нашао се сасвим на улици, рекнем:

— Да, да наместићу се како било! — И ућутах.

Она продужаваше сновати по соби.

— У осталом, морам вам казати, да мени није никако могуће хранити и давати стан људима на кредит, — рече она. — Ја сам вам то и раније казивала.

— Да, милостива, али мени је нужно свега два дана да довршим мој чланак, — одговорим: — и тад ћу са задовољством платити вам пет круна, са задовољством.

Али она, очевидно, апсолутно невероваше у мој чланак, ја сам то видео. И не могах показати гордости и оставити дом због мале непријатности; ја знађах, шта ме чека, ако пођем својим путем.

Прођоше два дана.

Ја као и пре тисках се са породицом, зато што у „предњој“, где није било пећи, беше хладно; спавао сам у соби, на патосу. Дошавши поморац продужио је становати у мојој соби и, како изгледа, не шћаше тако брзо отићи.

За време ручка дође газдарица и рече, да јој је он платио за цео месец напред; у осталом он је дужан био положити испит за корманоша до одласка; због тога је и становао у вароши. Ја стајах и слушах ово и мишљах, да је моја соба изгубљена за мене на свагда.

Изишао сам у „предњу“ и сео; ако ми се даде што да напишем, то је могуће само овде, у тишини. Моја ме алегорија већ не занимаше више; у мени се јави нова идеја; велелепни план: хтео сам написати једноактну драму „Знамење Крста“, — средњевековно сијке. Већ сам замислио главно лице, дивну, фантастичну блудницу, која је згрешила у храму не из слабости или жеље но из мржње према небу, која је згрешила пред самим олтаром, метнувши плаштаницу под главу, из искрене мржње према небу. Хе-хе!

И како су часови пролазили, ова је слика све више и више овлађивала мноме. На крају крајева она је стајала пред мојим очима као да је жива, и тако баш, као што је мени било потребно. Блудница је морала се одликовати недостатцима: висока, врло мршава и мало подмукла, а кад иде, њене дуге ноге морале су се видети кроз хаљину ва сваком кораку. Морала је имати велике уши. Једном речи, она је морала имати

врло рђав изглед. Што ме је она интересовала, то је била њена бескрајна бестидност, она, очајна жудња за грехом, који је учинила. Управо она ме је одвише занимала; мој мозак као да се згрозио од ове чудне људске немани. И ја писах своју драму читава два сата.

Кад написах десетак, може бити, и дванаест страница, често с великим трудом, кад и кад цепајући, и бришући врсте, ја осетих умор, сав скочањен од хладноће и умора, устах и изиђох на улицу. За последња пола часа мени је још сметала дечија вика у соби газдаричиној, тако да више ни у ком случају ништа немогах написати. Затим предузем велику шетњу по Драменској улици и не дођох кући до саме ноћи, али све идох и мислих, како ћу продужити моју драму. До мога повратка кући тога дана, десило ми се ово:

Ја сам стајао пред обућарском радњом на крају Карла Јохана, близу Воксалне пијаце. Бог зна, зашто сам застао пред том обућарском радњом! Гледао сам у прозор, пред којим сам стојао, сасвим не мисливши, да немам ципела; моја је мисао била далеко, у другим у крајевима света. Гомила људи који разговараху пролазили су поред мојих леђа, но ја нисам слушао шта су говорили. И где некакав глас громко ми викну:

(Наставиће се)

Бранислав Ђ. Нушић

ИЗ ПОЛУПРОШЛОСТИ

Шести април.

Историја Београда у полупрошлости, управ кроз цео деветнаести век, пуна је знаменитих дана. Али два су значајна датума која се истичу изнад осталих својом историјском замашношћу: то су 30. новембар 1806. године, када је Карађорђева голорука раја освојила београдску тврђаву, и 6 април 1867 године када је тај исти београдски град, са осталима, предат Србима и Кнез-Михајло свечано му примио кључеве.

Први догађај сачуван нам је за историју али како од другог нисмо премного удаљени, право је да поколењима која иду за нама сачувамо сем историјских и друга сећања која су још, данашњој генерацији, жива у памети.

Предаја је, са великим свечаностима, извршена на Калимегдану

пре подне 6. априла а на месту где је и данас сачувана хумка са десне стране главне стазе. На томе месту била је подигнута трибина на којој ће Кнез Михајло примити кључеве.

Већ израније отпочеле су припреме за овај велики дан. Подигнуте су биле капије на све стране Београда. Сама општина подигла је четири капије; једну на Сави, другу на развалинама Сава-капије, трећу на развалинама Стамбол-капије, код Позоришта, и четврту код конака. Осим општине подигао је и болтацијски еснаф једну капију код Гушанца, на раскршћу а магазијски две, једну код Антулине куће и једну у Савској чаршији.

Сам чин предаје обављен је у 10 часова пре подне, али је већ пре тога силан свет прекрилио улице. Нарочито је много света дошло из Земуна, Панчева и околних села. Свет се тискао по улицама, напунио прозоре а пео се и по крововима. Тада се баш градила данашња кафана „Српска Круна“ и скеле су послужиле свету те су све крчале под теретом, а на бедемима градским испела се маса була из турских харема да посматра за њих тужну свечаност.

Тачно у 10 часова зачу се турска војна музика из града и појави се један батаљон турске војске који се упути на Калимегдан и построји код трибине, а у исто време чу се са Стамбол-капије и српска музика која је интонирала марш „Дрино водо хладна“. Она је ишла пред српским батаљоном који је такође дошао на Калимегдан и постројио се код трибине, према турском батаљону. Официри турски који нису били у строју, стали су на лево крило свога батаљона а српски, који нису били у строју на десно, тако да су једни према другима били.

Осим ових, један се још српски батаљон постројио од Калимегдана ка Стамбол-капији, одржавајући шпалир путем којим ће Кнез проћи.

Тачно у 10 и 15 минута, појави се кнежева гарда и он лично праћен председником министарства и целом владом, председником савета и осталим великодостојницима. У исто време, али тако да је био већ пре кнеза на трибини, појавио се и паша из града праћен генералитетом.

Чим је Кнез стигао и попео се на трибину, заузеше сви своја места. Десно од Кнеза био је митрополит, министри, председник савета, страни консули, саветници и више чиновништво; лево паша са генералитетом као и наш министар војни са кнежевим и својим ађутантима.

Око трибине притисла је простор маса грађанства.

Чим је све било у реду, паша извади из свилене кесе царски ферман, пољуби га и наслони на чело, па предаде једноме вишем чиновнику који га на глас прочита а затим у српском преводу прочита то исто Дим. Јоксић кнежев секретар. Одмах по прочитању фермана, избачен је са града 21 топ а музике засвираше, најпре турска а затим српска, свака свој поздрав. У исто доба на граду се узнесе најпре турски а затим српски барјак и њихово узношење поздрави понова 21 топовски метак.

За време, док топови одају почаст заставама турској и српској, прилази паша кнезу и на малом од црвене свиле јастучићу, предаје му кључеве градске, које кнез, очевидно потресен, прима и предаје их министру војном.

За тим кнез слази са трибине и пролази крај турског батаљона, поздравља војнике, желећи им срећан расанак и да истрају у верности своје цару.

И сад настаје најсвечанији тренутак: свечан улазак у већ примљени град. Доводе се коњи и најпре се кнез пење на великога једног белца, за њим паша, министар војни и њихове пратње.

Свечан улазак био је овим редом: напред на двадесет метара, јахали су кнежев и пашин ађутант; затим сам кнез а одмах за њим паша и министар војни и онда штабни официри у два реда. За штабовима у једном низу фијакера конзули, министри и саветници. Са једне и друге стране ове процесије иду пешке, одржавајући шпалир, српски и турски официри.

Ушав тако у град, кнез се оставио пред пашиним конаком, где је паша одмах сјахао и дочекао кнеза. Ушли су сви у конак где је било послужење а дотле су већ стигле и музике са Калимегдана те наизменце свирале.

По послужењу у пашином конаку, кнез је сео на фијакер и вратио се у конак поздрављан успут бурним клицањем народа.

Тога дана после подне, паша је наредио те је турска музика изашла на Калемегдан и свирала је да се весели народ а српска је музика свирала у касарни војсци. На Калемегдану је била маса света, па су грађани чак, уз свирку турске војне музике повели и коло.

Увече је Београд сав био осветљен кандилима, лучем и бурадима од катрана. Певачка друштва: београдско, панчевачко и земунско, са сто педест буктиња кренули су бакљаду и пред двором клицали кнезу и певали наизменце.

Ваља знати да Турци нису истог дана напустили град. По споразуму они су се у току месеца априла имали постепено иселити. Последњи остаци турских чета отишли су тек 24. априла.

Народ је био врло нестрпљив да Турци оду што пре јер је свако желео да што пре уђе у град који је кроз читав прошли век задавао толики страх грађанима српске престонице.

Око 20. априла доносе београдски листови ову пријатну вест: „Чујемо да ће на Ђурђев-дан, као на дан одласка последње чете Турака из града овдашњег, 5000 Срба и Српкиња у граду одиграти српске игре. Коло ће можда прво по величини бити у свету.“

Међутим последња чета није отишла на Ђурђев-дан већ сутрадан. Тај је расанак такође званично обављен јер је са том четом отишао и Али-Риза паша.

Још, у 8. часова ујутру ушла је најпре наша чета у град и онда је

распоређена стража која је сменила турске стражаре. Затим се постројила турска чета и кренула ка Сави, јер ће Дунавом отпутовати. На Сави је сем наших званичних преставника, било и врло много света а наша музика је, при поласку лађе, свирала опроштајне маршеве. Чим је лађа измакла од обале са града су припуцали српски топови у знак опроштаја.

Тако је завршен тај историски чин, а сутра дан донеле су новине ово: „Тако дакле, сврнисмо коначно растанак наш с Турцима на данашњем памети достојном дану на ком у целој Србији више ни једног турчина нема.“

Појете су тад пролиле силне песме, у којима веле:

„Нека из свег грла
Пева сад Србија
Јер са турског ждрла
Топ на њу не зија!“ и т. д.

Чим је и последња чета отишла, нагрнула је светина у град да види и да га разгледа. А како је тада у граду изгледало, ево како савременик у тадањим новинама описује: „Болница задаје још из далека такав смрад да јој се човек приближити не може. Путови јадни, ненасути шљунком; код неких капија и у шанцу код Небојшине куле устојала вода са шкодљивим испарењем, коју би требало испустити; десно од куле до неке капије стоји ђубре ваљда од 20 година које тако удара да су пролазећи људи трчали покрај њега да задају не удишу. Можда би добро било ово ђубре у Дунав бацити. Коју год зграду отвориш из сваке ти на сусрет дође смрад, једном речи ова се зданија морају сва кречити и орибати, ако желимо да нам се војска не поболе. Кад се сиђе у доњи град, онда удари у главу испареније неке траве „помоћнице“ која ваља да се сва из корена истреби, место ње може богме и детелина растити, чесме мораће се очистити, почем вода није за пиће а две су шкодљиве већ затворене. Паса има још довољно те гладни лају и тумарају...“

Имао је још један чин да се обави те да град постане потпуно српски, и тај је чин обављен у недељу 30. априла. Тога дана, после службе божје, кренуо је из цркве митрополит са целим свештенством и литијом, у град. Певајући црквене песме, митрополит је обишао цео град, пошкropио га и посветио свако место.

Као епилог растанку турском са београдским градом долази још и пролазак Султанов крај његових зидина. У лето 1867. године, враћао се Абдул-Азис из Париза, где је био у посети Цару Наполеону III. Прошао је нарочито Дунавом у жељи да види Београд. Јула 22. у шест и по сати пред вече, појавио се од Земуна, пароброд „Сечењи“ а за њим пароброд „Престолонаследник Рудолф“. На првом пароброду био је Султан Азис а на другом принц Изедин са Фуад-пашом. Чим су лађе приспеле код утоке Саве, почеле су крај бедема градских врло лагано да плове. Султан је стајао на крову лађе, опкољен аустријским генералима и својим ве-

ликодостојницима. Са бедема градских поздрављала је Султана српска војска.

Тек су лађе минуле град а настаде на Дунаву ужасна олуја каква се одавна не памти да је била. Абдул-Азис сиђе у кабине и повуче се сам у своје одељење или преплашен буром или савладан утисцима.

ДРУШТВЕНА КРОНИКА

Status quo.

Мој пријатељ покојни Илија Ракић врло је лепо живио са својом женом све док не уђоше у моду ови женски шешири са великим ободом. Кад ми се једном приликом жалио, он ми је то овако објашњавао:

— Пре, брате, били куси шешири па кад шетам са женом а ја видим где гледа она. И док су ти шешири трајали, морам признати, гледала је увек у земљу, ал од како изађоше ови шешири са широким ободом, нисам је могао контролисати и, дабоме, онда је могла гледати где је хтела. Ето, одатле поче међ нама други живот, па нас одведе и у конзисторију.

И ви нећете веровати шта је све и колико је патио мој пријатељ пред конзисторијским вратима.

Пође најпре своме пароху, као што је то већ ред у бракоразводним парницама и поче му се жалити на несносан живот у кући.

— Ово се више не може трпити — вели он свештенику — оно више није кућа него пако. Свађамо се, черупамо се, мрзимо се па, бога ми и тучемо се. То се више не може издржати.

А парох размишља, преврће књиге инђијеле, студира кобајаги па му донесе решење којим се упућује на даљи брачни живот.

— Ајде, мисли у себи мој пријатељ Илија, ваљда му је такав ред.

И, покуравајући се томе реду, сноси и даље стрпељиво беду и невољу која га је снашла, а кад прође неко време, и кад муке дођоше у подграц, а он оде опет пароху.

— Не може, па не може! — вели му очајно.

— Упућујете се на даљи брачни живот! — вели му парох, пошто је опет разгледао књиге староставне.

Он се врати са женом кући и „наставе брачни живот“ како се већ да наставити брачни живот после два мурења. И кад су већ практику-

јуки брачни живот полупали по кући све тањире, рантљике и огледала, обратe се и по трећи пут пароху.

— Не иде више ни дана! — вели он.

— Ни сата! — додаје његова жена.

А парох их упућује на конзисторију и разуме се, док се конзисторија састане, размотри, размисли, пресуди, дотле ће они и даље морати продужити заједнички живот све док не полупају све од кућнег намештаја што се још да полупати.

Стоје они тако пред конзисторијским вратима један месец, стоје два и три, стоје и чекају и најзад их зовну унутра и почну их саветовати да и даље продуже заједнички живот. Бадава грешни Илија вришти, и буса се у груди и чупа косе и доказује да се у оној кући не може више живети, опет конзисторија вели:

— Упућујемо вас на даљи заједнички живот.

Е сад молим вас реците ми сами, зар овај европски „status quo“ на који нас балканце осуђују стално европске конзисторије, кад се преведе на српски не личи у свему на оно: „упућујемо вас на даљи брачни живот“.

И ми смо, сваки за се или сви заједно, најпре отишли пароху, каквој Сили која нам је најближа, и пожалили се:

— Оно се на Балкану не може више трпити, оно није више кућа оно је пако. Свађамо се, черупамо се, мрзимо се, па богоми и тучемо се. То се више не може издржати.

А Сила дотична размишља, преврће књиге инђијеле, студира кобајаги, па тек вели:

— Status quo.

Ми балканци натоваримо по status quo на леђа и вратимо се кући, мислећи као, такав му је ред. Па кад прође неко време, ми хајд опет пароху:

— Не може па не може!

— Status quo! — одговара парох пошто је опет разгледао књиге староставне.

И ми се вратимо кући на продужење „status quo-a“. И сад настане оно исто што и у Илијиној кући. Не ломимо до душе тањире, рантљике и огледала, али палимо куће, убијамо људе, бацамо железнице динамитом у ваздух, па кад све то свршимо а ми опет ајд пароху:

— Не иде више ни дана, ни сата!

А парох нас упућује на европску конференцију а разуме се, док се та конференција састане, размотри, размисли, пресуди, дотле ћемо ми и даље практиковати „status quo“, све док не разоримо све мостове, док не порушимо све богомоље, док не дигнемо у ваздух све железнице и док не предамо пламену све вароши.

И тад, отићи ћемо понова пред европску конзисторију и она ће ствар узети у озбиљну оцену и опет ће нам саветовати: status quo.

Ја знам и крај свему томе. Десиће се оно што се десило и са покојним мојим пријатељем покојним Илијом Ракићем. Издржавао је док је могао муке и невоље, жалио се, тужио се, борио се, носио се, па је најзад и малаксао. Једнога је дана пресвиснуо, отерао га је у гроб заједнички живот. На надгробном споменику му и сад пише: „Овде почива Илија Ракић. Он је смрћу постигао оно што му је требало да би могао живети.“

Тако ће исто бити и са нама балканцима. Подносићемо ове муке и невоље, жалићемо се, тужићемо се, борићемо се и носићемо се али уједно и изумираћемо, расељаваћемо се и разоравати огњишта своја. И једнога нас дана неће бити више а на нашој крстачи писаће: „Овде је живео један народ али је умро од status quo-a. Европа је предузела све мере да покојников пепео не поремети „status quo.“

Тако ће то бити и тако је увек бивало, кад год су сити гладнима препоручивали: „Не једи!“; пијани жеднима: „Не пиј!“ и бесни беднима: „Трпи!“

Бен-Аниба

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД

Срби и Мађари

(ПОВОДОМ КРИЗЕ У УГАРСКОЈ)

(2)

И ако је питање о односима србо-мађарским по својој природи стално на дневном реду, оно је тек ових дана ушло у своју акутну фазу, због два нова капитална догађаја: Комесаријатства у Хрватској и укидања Српске Црквене Автономије у Угарској.

Оба су ова догађаја од огромног значаја за Српско Питање, па ће зато и Срби са Хрватима морати заузети нарочито држање према разним чињеницама у Аустро-Угарској Монархији. С тога је неопходно потребно знати:

Како се развијао положај народности у Аустро-Угарској?

Како се неминовно морало прибећи овим средњевековним мерама?

Ко је главни проузроковач ових мера?

Коме оне служе?

Какав се циљ жели њиме постићи?

Какав је привидни и непосредни повод овим мерама?

* * *

Ни једна европска држава није тако брзо извела једну тако основну еволуцију, као Аустрија. То се у свакодневној, мање више шаблонској и монотonoј борби, измиче погледу обичних, дневних политичара, као што човек не примећује растење детета које му је пред очима, али би то ипак било јасно и приметно свакоме, који би год подвргао посматрању цео перијод аустријске политике од 1848 године, па до данашњих дана.

Историчари, који издаље и хладније, а само на основу стварних чињеница, а не на основу политичких фабула, дневних нетачних новости и партиских гледишта, суде, ласно ће ову еволуцију умотрити, само што тада може бити већ врло слаба вајда од те њихове констатације. Међутим ко се потруди да ову еволуцију још сада, за времена умотри, да је правилно објасни и да јој сав значај схвати, тај може извући велику поуку и наћи директиву баш за нашу сувремену политичку радњу.

*

Давно је прошло оно време, када је Талеран улогу Аустрије у Европском Концерту окарактерисао познатом изреком: „Кад не би било Аустрије, ваљало би је пронаћи“! Данас би Француска била та, која би морала највише сажаљевати једно такво несрећно откриће „немачкога бриљантнога секунданта“!

До половине XIX века, Аустрија је била чисто средњевековна држава. Она се комбиновала ради једне династије, ње ради је и живела, па је само помоћу личних комбинација, што их је Хабзбуршка династија са великом вештином градила, и напредовала. Услед таквих срећних комбинација, постала је она позната изрека „... tu felix Austria nube“!

Аустрија је водила слаба рачуна о својим народима, а никаква о самим народностима, које су имале злу срећу да под њену управу западну. Главно и пре свега била је Династија, која је сматрала државу као своју приватну својину, па су на тај начин и отуђавене или задобијане читаве провинције и читави народи. Народ је у њој значио: поданици, и поклањала им се од стране државе само толика пажња, колико је Династија налазила да је потребно ради одржавања резервоара из кога се имају црпили солдати и порезе. Док су се остале европске државе, које су имале националан карактер, мало по мало, модернизирале, Аустрија је ишла увек старим путем, и тако је се осетило једног дана да је Аустрија једна архаична држава, која по цивилизацији долази одмах после Турске. Прва опомена 1848 године, није јој много користила, јер је њу у тим средњевековним традицијама нарочито подржавао руски деспот Никола I, један абнормалан човек, који је и на престо дошао ненормалним начином и који се жалосно прочуо једном апсурдном бутомом: „Нема народности, има само поданика“! Позната је његова улога у 1848 години и неизмерна штета што је својом политиком нанео Славенству,

Али је година 1866, заљуљала Аустриску монархију из темеља Истерана из немачких земаља, Аустрија би престала живети као држава, или би бар престала бити велика сила, да није имала ове династије. И ако је Монархија вековима служила Династији, те године је Династија, са својим везама, прошлoшћу и престижом, спасла Аустриску монархију.

Но тек после пораза код Садове и свршенога рата са Пруском, Аустрија се осетила у правој опасности, која није долазила од каквога материјалнога удара, него од једне политичке идеје, која је обезразложавала егзистенцију Аустрије као државе, због које је Аустрија као држава губила свој *raison d'être* као год и Турска.

Прокламован и свуд већ победоносан и признат принцип националитета захтевао је: да држава буде национална и да се цела нација групише у једну државу. Ако би тај принцип био свуд примењен, то би био прави *Finis Austriae*.

Бадава се Аустрија упињала да тај принцип оспори, 1859 и 1866 године су најсјајније, најречитије доказале: да тај принцип живи и да је јачи од ње. Да је после тих пораза, свака нација стала узимати оно што је њено било у Аустрији, ова би брзо ишчезла. Један је дипломата био предлагао: да се Млечи уступе Италији у размену за извесну суму новаца. Ако би се тај систем усвојио, приметио је саркастично Бизмарк, и сваки свој део народности откупио, онда би Аустрија представљала просто једну банкноту (*une simple expression monétaire*).

Принцип националитета, после страховитог полета услед победа из 1859 и 1866 године, постао је, дакле, смртоносно опасан за Аустрију. Са Истока Русија, са Севера уједињена Немачка, са Југозапада уједињена Италија, и сад су још само требали да се уједине Јужни Словени, као што је био већ утврђен план Кнеза Михаила, који је био нашао подршке и код Русије и код Западних Сила, — па би Аустрија, већ минирана страховитом мржњом Мађара, била угушена, и ликвидирала би као један изанђали остатак прошлости, који никаква права на даљи живот у новој констелацији европских народа, нема.

Та очигледна опасност направила је Бечки кабинет веома активним. Он се прво постарао да за опстанак монархије заинтересује ма и једну њену народност. То тада нису могли бити аустриски Немци, који су почели тежити уједињењу с Немачком; а још су мање то могли бити јужни Словени, који су такође били под сумњом због сепаратистичких тежњи, најмање су пак то могли бити Талијани, а Румуни су били и сувише немоћни да би могли послужити као потпора монархије.

Остали су били још једино Мађари, који су са својом аристократијом били ближе Двору и изгледали Династији не само компактнији као маса, него и разбуђенији, културнији као народ, а међутим нису, ван граница Аустрије имали никога коме би тежили или бар симпатисали, него су чак у то доба изгледали и угрожени „поплавом Славена“. При том је постојала и жучна успомена из 1848 г. и Мађари су били веома кивни на

Србе и Хрвате, те се и због те околности Беч уздао, да ће моћи ласно натутквати Мађаре на Србе и Хрвате.

Стварањем Дуализма, Беч је учинио да су Мађари, јак и средишни елемент монархије, постали главни чувари и браниоци хабзбуршке династије, што је Беч могао у толико лакше постићи голицајући непрестано и вешто кавалерство Мађара.

И никад Беч није начинио срећније комбинације за своју династију!

А и Мађарима је та комбинација с дуализмом донела велике користи али само за кратко време. Па и ако су ти успеси мађарски, за доброга посматрача, били само привремене природе, они су били пре свега тако јака реакција после, за њих несноснога, стања до 1867 г. да су они савршено занели Мађаре, те им нису дуго година допуштали да умотре нову еволуцију, коју је Аустрија, под њиховом заштитом извршила, а на чисту, суву штету Мађарскога народа и његове будућности.

Одмах после образованог Дуализма, Беч је ушао у улогу протектора разних „народности“. Осетивши се немоћан да сузбије струју коју је принцип националитета изазвао, Беч се постарао да тај принцип карикира и да га изигра на тај начин, што ће или разна племена једнога народа проглашавати као засебне нације и подгревати у њима вазда живи дух сепаратизма, или што ће извесна племена, која дотле још никакве свести о својој народности имала нису, разбудити и отворити им апетите за неку племенску аутономију (као што је случај с Арбанасима).

Зато је Беч одмах почео нарочито фаворизирати Хрвате, као једну сасвим засебну од Срба нацију, и под тим утицајем Беча створена је у новембру 1868 године чувена „Народба“ између Угарске и Хрватске. А с друге стране, док Беч не да Словенцима ни главе дићи, јер су у Аустрији, дотле најсимпатичније потпомаже покрет Румуна у Угарској. Тим „потпомагањем“ народности Беч држи увек Мађаре у шаху.

Под утицајем те нове аустријске политике постадоше: и Срби и Хрвати и Буњевци и Бугари сасвим засебне нације, а затим искрснуше Куцо-Власи, па Арбанаси, па се најзад појави и „Босански Народ“ са босанским језиком! Чак су и у Црној Гори избијали чудновати знаци сепаратизма, те су се почели избегавати називи Срби, српско и т. д. Свако, ко би год желео у Аустрији, или чак и у сфери њених интереса, назвати се каквим било именом различитим од српскога, тај би наишао на најискренију помоћ код Аустрије. Као год што на источној граници својој измишљава различна имена за Русе, те их зове и Русинима и Рутенима и како још не, само да не би признала да су то Руси, тако су се на јужној страни монархије племена могла називати како би им год на ум пало, само да се не би звали Србима.

И на тај је начин Бечки квинет постигао огроман успех и резултат! У почетку су били: једна канцеларија — Беч, два народа — Мађари и Србо-Хрвати и три имена — Мађарско, Српско и Хрватско. Вештом политиком Беч је успео створити из тако прости ситуације,

неколико разних народности, све са ужасним сепаратистичким и завојевачким амбицијама, које се кољу без милости међу собом!

Али се Беч није могао само на тој тачци зауставити. Такав положај он није могао сматрати као дефинитиван и знао је врло добро, да таква ситуација не може дуго трајати. Све је то морало имати једнога већег циља, све је то морало служити некоме трећему, па се Беч решавао: на коју ће страну? Кома ће он све те тековине наменити? Валаало је бирати *народности*, којој би цео плод такве политике у део пао.

На Берлинском Конгресу је и то питање решено; на њему је Аустрија дефинитивно довршила своју политичку метаморфозу, и одбацивши и последње остатке своје средњевековне прошлости, постала је право модерно убојно оружје Немачке нације.

До Берлинскога Конгреса амбицијозна и сепаратистичка, а после Конгреса, патриотична до абнегације. Наравно патриотизам постаје чисто немачки.

Ко је пратио политичку историју Аустрије у последње пола века, није могао у њој приметити великих државника, по знацима који обично велике државнике у других народа одликују, и зато се мора дивити великим и вештим еволуцијама, што их је бечка политика извршила и огромним резултатима што их је постигла. По самим тим резултатима, мора се закључити: да је кроз бечки кабинет прошао какав велики човек неопажено. Само је та канцеларија тако организована, да се индивидуалности топе у једној безличној служби отаџбини. Због таквог система у раду, по коме се сви жртвују служби, велики се људи не примећувају чак ни после неоспорно великих резултата. Са свим противно ономе што одликује демократске режиме, у којима се људи проглашавају за велике пре но што су и ушли у послове. У демократији су обично људи пре доласка на власт, док су још у опозицији, дакле док још нису ништа радили, популарни и славни, а после ма како напорнога рада компромитовани и непопуларни. Демократија какоће пре но што снесе јаје.

После Берлинскога Конгреса, Аустро-Угарска је постала један нераздвајни орган Немачке. Немачка и Аустро-Угарска су постале један организам, нарочито према трећему.

Аустриска политика није учинила ни једне акције, а да ова није била намењена служби великим интересима Германизма.

Што је најчудије, у пркос тако отвореној и експресивној аустро-угарској политици, ниједан од европских кабинета није у довољној мери опазио, чак ни до данашњих дана, ту тако радикалну еволуцију. Тако је тешко једном створено и стечено мишљење напустити! Тако је тешко одрећи се свога традиционалнога гледишта!

На Западу се непрестано држало и ценило, да је Аустрија некакав *contrepois* Немачкој!

У Француској су политички шарлатани и фразери непрестано уображавали, да могу Аустрију комплиментима или буди којим другим

начином одвојити од Немачке и повратити оно доба од пре 1870 године! Код Француза још и данас, кад као бајаги воде некакву реалну политику, фразе и згодно нађене формуле, имају више утицаја на политику, него најстварније чињенице. Француска прва признаје анексију Босне, њени политичари и дипломате још увек сматрају Аустрију као засебну велику силу, са неком специјалном спољном политиком, чији се интереси „не сукобљавају са интересима Француске“, као што још непрестано причају о „традиционалном пријатељству с Турском“, које доводи своје порекло од Франсоа I и најозбиљније се труде да се Турској не замере „јер имају велики број поданика Муслимана“! Они су пронашли некакву осетљивост и солидарност код тог умртвљеног муслиманског живља, што ми кроз толико година и у непосредној близини, нисмо могли запазити. Сем тога, Французи неће да виде шта Аустрија ради са Србијом, ма да има у својим поседима преко 20 милиона Славена! Француска се упиње да одржи Турску и да сачува status quo на Балкану, а нема ни појма да се тај status quo баш у оваквом миру сваког дана непрестано мења у корист Немаца а на штету Француза.

Код Енглеза су те заблуде биле још жалосније. И код њих се, све до последних година, одржавала традиционална политика и са „Пруском“ и са Аустријом. А та је политика била потхрањивана нарочито некавим уображеним страхом од „Панславизма,“ што је политика Бизмаркова умела вешто сугерирати целој Европи.

Кад су на Берлинском Конгресу пустили да немачка власт пробије у дубине Балкана, где Русија није никад амбиционирала сићи, Лорд Биконсфилд се гордо хвалио својим суграђанима „како смо потиснули (refouled) Славене“! На каквом ће конгресу моћи Енглеска потиснути тако Германе?

Но Енглези не само што нису никад хтели признати принцип националитета, него су га чак савршено игнорисали. Они су одлично схватили и Народ и Државу, али за питање о народностима, они нису никад хтели да чују и прелазили су преко њега. Они су зато имали својих специјалних разлога. Њих је нарочито болело Ирско Питање, па су се бојали да би можда дискусија на том терену, повукла и питања осталих народности по колонијама, а то није Енглеска хтела никако допустити. Зато је Енглеска, афектирајући да у рату од 1870 године, не види борбу принципа националитета, превидила велико Немачко Питање, које чим се решило, почело је грозити најбитнијим интересима Велике Британије. И да није Бизмарк, из превеликог страха од француског реванша, задржавао кроз неколико година колонијалну експанзију Немачке, Енглеска би још пре двадесет година осетила оно, што је запазила тек пре кратког времена, благодарећи светлој интелигенцији и великој увиђавности Едварда VII.

(Наставиће се)

Spectator.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Око превода Заратустре.

По свакој страници и по свакој врсти се види да Г. Ђурчину није стало до истине. Њему је стало само до тога да своје пријатеље увери „да ови моји критичари нису требали бити моји критичари, јер они то не могу бити.“ Отуда је он морао употребити један надмен тон, отуда је писао о мени са багателисањем, отуда је непристојан и дрзак. Он своје пријатеље не уверава фактима, већ их уверава подцењивањем мојег приказа. И то његово подцењивање није смелост једног надмоћног духа, то није слобода велике и јаке индивидуалности. То је само дрскост једног трговачког путника који иза своје дрскости покушава да прикрије кукавичлук и незнање.

Његови пријатељи скренули су му пажњу на мој превод једне Шницлерове приповетке. И Г. Ђурчин, који не зазире ни од једног средства, афектира великодушност: он неће да говори о том страховито рђавом преводу (у којем су неодређени чланови исто тако досадни, као и Г. Ђурчинове песме), мада би у једном новинарском послу, рађеном на дохват (и прештампаном из једног дневног листа), свакако, нашао оно што му треба.

На сваком се кораку, тако исто, види да Г. Ђурчину, који мора претрпети пораз у свакој начелној полемици, необично импонује полемика наших и пречанских дневних листова: он, као ти листови, ништа не признаје својем противнику, подцењује га и вређа га. Све то, код Г. Ђурчина, треба да накнади истину и доказе. Он врло добро зна да је композиција мојег приказа и проста и прегледна. Али, имајући на уму своје пријатеље који, заради пријатељства, нису хтели да се жртвују па да прочитају његове преводачке инепције и мој приказ, он то пориче и, одлучен да буде несавесан до краја, тврди да у мојим наводима има хаоса, као што, на једном другом месту, тврди да сам без коментара исписивао места из његова превода. За Г. Ђурчина важи оно исто што је он рекао за Г. Кангру: он рачуна на лаковерност шире публике. За Г. Ђурчина важи оно исто што је рекао за Г. Пијаде: он се узда у први утисак који ће добити необавештени читаоци. Г. Ђурчин, може се рећи, подмеће своју исповест својим критичарима.

*

Г. Ђурчин, поред свег својег монденског разметања, није аристократ, није индивидуалист. Он, који хоће да буде аристократ и индивидуалист,

замера ми, увијајући ту замерку у један рајзендерски виц, што ја имам своје индивидуално мишљење о Ничеу. Ја, уз пркос Г. Ђурчину, имам смелости да читам својим очима, да мислим својим мозгом, да осећам својим срцем. Ја Ничеову философију не гледам очима једне еротичне хијене, не схватам је мозгом једног сноба који је, између једног и другог жура, дочепео једну фразу о надчовеку и двоструком моралу и, преврћући очима као салонска сибила, афектира бездану мудрост; не обожаваам је, као туберкулозан младић или као претенциозна уседелица који маштају о надчовечанској снази, о јакој индивидуалности и о једном новом моралу који они нису смели усвојити. Ја не волим Ничеа. Он ме никада није одушевљавао и ја сам га само зато читао да бих могао разумети модерну књижевност (не, не нашу) на коју је он тако сраховито утицао.

Г. Ђурчину је необично смешно и, може бити, необично глупо, што сам рекао да је Ниче конфузан. Ја сам због тога у његовим очима или иконокласт или глупак: Ничеова философија је неприкосновена, а Г. Ђурчин је најмеродавнији представник те философије у нас, он је апостол Ничеов, он је првосвештеник његов који, као и сваки фанатик, не допушта да се о тој новој религији дискутује.

Когод, међутим, уме самостално да мисли тај се несумњиво мора уверити да је Ниче био конфузан, да је не само у својем систему био противречан, већ да је то био готово у сваком својем делу. Конtradикције у систему могу се, донекле, разумети и, према томе, оправдати: његов философски систем стваран је годинама и он собом може представљати различно развијање једног философског ума. Али, једно дело, једна књига, израз је једног сталоженог мишљења у добу када се та књига ствара. Различно мишљење у једном целокупном животном делу и није, најпосле, доказ о противречности. То може бити једна еволуција, то може бити тражење и грађење једног философског система. Али је зато противречност различно мишљење у једној књизи. Та противречност доказује да научник није дубок мислилац, да није начисто са основним идејама своје књиге, да није кадар логично да мисли, доказује да је писац, због болести или због слабог интелекта, конфузан.

„И рече Заратустра“ посвећен је радикалском аристократизму. То је дело апотеоза егоизму и еготизму. Алтруизам је проналазак слабих и немоћних. Њега су, у интересу самоодржања, пронашли робови. Робови су га, као врлину, увели у један нов морални законик. Алтруизам не постоји за надчовека, као што егоизам и еготизам не постоје за роба. Та два схватања савршено су различита и она се међусобно искључују. Ниче, међутим, није с њима начисто ни у својем главном и најизразитијем делу. „И рече Заратустра, као и његова дела, доказује да је Ниче био конфузан.

У првом делу „И рече Заратустра“¹ (стр. 111) вели се: „А за нас је

¹ Also sprach Zarathustra. Leipzig, Verlag von C. G. Naumann. Zehnte Auflage.

страхота онај дегенерисани разум који говори: све за мене“². У трећем делу (стр. 252): „Ипак љубите својег ближњег као себе сама, али прво љубите себе сама“. На стр. 278: „Тада се и догодило да је — и то се одиста догодило први пут — блажено узносио себичност која извире из једне моћне душе“. А на стр. 282: „Треба човек да се научи да љуби себе сама и ја вас, спасоносном и здравом љубављу, учим: издржите крај себе сама а не лутajte“. Ниче у својем капиталном делу „И рече Заратустра“, на супрот Христовој науци, узноси и велича култ егоизма и еготизма, као што, у тој истој књизи, у прилог Христовој науци, узноси и велича култ алтруизма. Ниче је, у исто време, и непомирљив непријатељ хришћанства које је стварало тај ропски морал против којег је он пошао у бој и он је одушевљени пријатељ тога хришћанства које убија индивидуалност и које не допушта да се јави надчовек, да се јави плава бестија за коју не постоје никакви закони до прохтеви њезиног зверског инстинкта. Г. Ђурчин и Ниче нису сматрали да је то једна кажњива нелогичност, да је то једна беспримерна конфузност. За Ничеа то, уосталом, није никакво чудо: он је своја дела писао између једног и другог наступа лудила.

Г. Ђурчин, у својим песмама, стално афектира како мрзи пук. Он, међутим, уз пркос свим фразама, није ништа друго до један део пука. Он има исте особине и исте наклоности тога пука. Он, као и пук, воли готова мишљења, воли, као и пук, да обожава утврђене ауторитете и, као и пук, мрзи сваког оног који не пристаје да се тим ауторитетима клања, као Геслеровом шеширу. Г. Ђурчин, као и пук, искрено мрзи индивидуалност и када је већ мора поштовати, он је не поштује као једну индивидуалну личност, већ као неког новог бога, као неку нову натприродну појаву, као нешто што се, из загонетног страха, безусловно и без контроле, мора поштовати. Г. Ђурчин, најпоследње, има једну особину коју има само човек из пука: он не сме, ни за тренутак, уз пркос свем својем аристократизму, да буде сам и отуда се тиска у чврсте организације. Ту организацију он сматра за свој поуздани штит иза којег се крију све његове слабости, све његове махне, сви његови недостатци. И његов привидни успех утврђује га у уверењу да је на правом путу.

(Свршиће се)

П. С. Талетов

² Г. Ђурчин то још више потенцира: „А грозимо се душевног стања у пропадању, које каже: „Све за мене“. Тако је говорио Заратустра. Стр. 115.

ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД

Хајнрих Лаубе

VI.

Лаубеов се репертоар, у главном, креће у Шрајфогеловим традицијама, само што је Лаубе, са неком симпатичном дрскошћу, остваривао и идеје које је Шрајфогел, под утицајима конзервативног двора и конзервативне аристократије, готово са извесним страхом, само наслућивао. Он је увео у Дворско Позориште класичну литературу свега културног света, а Лаубе је водио рачуна и о савременим француским конверзационим комадима и, како његови критичари са иронијом веле, о либералним захтевима својег времена. Он је свој програм овако формулисао: „Ваља створити један репертоар који може потпуно именовати сваки образован човек. Тај репертоар треба да сачињавају сви Лесингови комади који нису изгубили своју животну снагу, затим сви Шекспирови комади који имају композиције правих комада и у којима још можемо имати стварна учешћа; најзад оно мало дела романских народа која имају за нас карактеристичних особина: „Федра“, на пример, „Дона Дијана“ и „Живот је сан“. А од модерних Француза све оне конверзационе комаде који имају добру форму, и који не противрече нашим обичајима.“ У томе је погледу Лаубе стајао на истом становишту на којем је стајао и Гете, као управник Вајмаршког Позоришта. „Само на једном репертоару, који садржи старије комаде, може се засновати национална позорница.“ То је била девиза и француске комедије, а то, уосталом, мора бити девиза и сваке управе.

Интересантно и загонетно је, да је Лаубе, који је, као и сви његови савременици, био под утицајима класичне литературе која, уосталом, сачињава и традицију Дворског Позоришта, мало разумевао и, према томе, мало ценио античку трагедију и Шекспирове и Молијерове комедије. Он је од четрнаест Шекспирових комедија — међу њима, према првом фолио издању од 1623 године, које Шекспирове комаде дели на комедије, трагедије и историје, и „Млетачки трговац“ — унео у свој репертоар само пет: „Много више ни око шта“, „Сан летње ноћи“, „Млетачки трговац“, „Веселе жене уиндзорске“, „Комедија заблуда“. Он, уосталом с правом, није имао лепо мишљење о Шекспировим комедијама: неке су осредње, а неке су управо рђаве: Шекспиров велики талент за хумористично и комично, са већом енергијом и са већом еластичношћу

духа, избија у веселим епизодама његових историја и трагедија него у његовим комедијама.

До Лаубеова доласка у Дворском Позоришту давало се само осам Шекспирових драма: „Антоније и Клеопатра“, „Ромео и Јулија“, „Хенрик IV“, „Млетачки трговац“, „Отело“, „Цимбелине“, и „Веселе жене уиндзорске“. Кад је Лаубе, 1876, године, отишао, он је оставио за собом седамнаест комада, у којима су се глумци били толико извежбали да су се ти комади, како је Лаубе са поносом говорио, могли давати сваке недеље. Толики број Шекспирових комада није, у то време, имала ни једна немачка позорница. Од дванаест Шекспирових трагедија — фолио издање рачуна у трагедије и „Јулија Цезара“, „Антонија и Клеопатру“, „Кориолана“ мада, према духу тога издања, треба да дођу међу историје — Лаубе је унео у свој репертоар свега девет. Остају само три комада које је немогућно приказивати и који су, као почетнички и савршено несамостални радови Шекспирови, само карактеристични за укус енглеске публике онога времена у којем је Шекспир почео стварати: „Тит Андроник“, „Троил и Кресида“ и „Тимон Атињански“. Лаубе је, као што се види, био концентрисао сву своју пажњу само на вечита дела Шекспирова.

Али, ма колико да Лаубе има великих заслуга за стварање опсежног репертоара Шекспировог, ипак се он није, као његови савременици, одушевљавао Шекспиром. Он је тај репертоар створио само зато, што је сматрао да је то дужност једног доброг управника, што је то, како је он говорио, сматрао као државни испит своје нове управе. Због тога њега и није, као све Шекспирове обожаваоце, заносила идеја да цео низ драма од Ричарда I. до Ричарда III. даје у једној вези, идеја, коју је, 1797 године, Шилер изнео, а коју је Дингелштет у Дворском Позоришту и остварио.

Лаубе је, са великом љубављу и великим одушевљењем, неговао француске конверзационе комаде. Публика, која није састављена само од образованих људи и која собом не представља строго одабрано друштво, има, говорио је он, више интереса за садашњост, него за давну и мутну прошлост. Лаубе, очевидно, потура своје мишљење публици. Публика, велика публика, никад се не интересује за садашност, јер увек очекује од представа нешто неприродно, нешто романтично и нешто сасвим сензационо и апсурдно. Она не дели Хамлетово мишљење, да је драма огледало живота и скраћена хроника времена. Изузетак од тога, па и данас још, чине само лакрдије у којима су изнети типови са манама времена које су сувише очигледне. Лаубе је, модерним репертоаром, то јест, француским конверзационим комадима, у којима је салон стожер, угађао својим личним симпатијама и, може бити несвесно, симпатијама двора и аристократије. Скриб и Лабиш били су његове врло велике симпатије и слабости. Нема ни једног њиховог комада који он, махом направљен, није изнео на позорницу Дворског Позоришта. Тек у другом реду, може се рећи, долазе Дима и Ожије. Као један од најречитијих

аргумената које је износио против прекора који су му се чинили због тих конверзационих комада, Лаубе је наводио хладно држање публике према Молијеру. 1859 године давао се Молијеров „Тврдица“ и позориште је било сасвим празно. Али, тај је аргумент исто тако уверљив, као и онај, кад тврди да публика, која је необично одушевљено примила „Краља Лира“ и „Ричарда III.“ (и Ричарда III.), не воли да гледа „Отела“, јер је — својом суровошћу сувише потреса!

Има, уосталом, и једна друга околност која еклатантно доказује да је Лаубе ценио садашњост само у комадима од Скриба, Лабиша, Диме и Ожеја: Хебел, тај велики дух и изредни драматичар, писао је, додуше по угледу на Лесинга, тако зване грађанске драме и, готово за све време Лаубеове управе, није могао продрети у Дворско Позориште, јер Лаубе највећег немачког драматичара, после Шилера и Клајста, није сматрао за — драмског писца и тврдио је да „нема пластичне фантазије без које се ни на једној позорници овога света не може замислити један песник“, Демократ из 1848 године, изгледа, није имао више симпатија према грађанима и комадима из њихова неотмена живота.

Али, Лаубе је ипак поклањао пажњу и комадима из немачке садашњости — он је давао комаде Бирхпфајферове. Он је ту плитку, ограничену и неталентовану списатељицу увео у Дворско Позориште у које није могао ући један Хебел. У Лаубеу се почео рађати и јављати трговац који не само да је утицао на стварање репертоара, него га је он искључиво и стварао. И, у времену кад Бирхпфајферова слави своје честе победе на позорници Дворског Позоришта, Лаубе, са одушевљењем уметника који не верује у литерарно-уметничке инстинкте публике, вели: „У репертоар једнога народа улазе само они комади којима поклањају пажњу образовани кругови тога народа. А то се, опет, дешава само онда кад се садржина комада подудара са формом његовом. Форма сама то није кадра учинити“. Лаубе је пропустио да то своје тврђење поткрепи и доказима, јер би, иначе, морао признати или да се у комадима Бирхпфајферове подударају форма и садржина и да им „поклањају пажњу образовани кругови тога народа“, или да један управник треба да буде идеалист и уметник у теорији, а препреден трговац у пракси.

Бечка је критика била ван себе од гнева, што Лаубе у толикој мери протежира Французе. Али, Лаубе је умео то своје протежирање да брани. Он је тврдио да француски комади имају кудикамо бољих улога, него што их имају немачки комади и да, према томе, те улоге дају глумцу маха да покаже сву своју уметност. Он је, како је тврдио, у тим конверзационим комадима нашао жељене прилике да негује дијалог, да потенцира хитру готовост у говору (Schlagfertigkeit) и да сјајан ефект постигне само речима. Он је, најзад, тврдио да су комади из садашњости најбоља школа у којој глумци могу научити како се природно говори. А то је тврђење једна истина која се не може довољно нагласити.

VII.

Лаубе није постао чувен са својег репертоара којим је — не рачунајући, наравно, на образоване кругове бечкога становништа — умео привући публику у позоришту и којим је он умео у публике пробудити велик интерес за позориште. Он је, у очима људи од уметности, постао чувен са својих инсценација и своје режије, са својег дијагностичарског инстинкта у проналажењу глумачких талената и са своје велике апсолутистичке дисциплине.

Шекспирове драме, писане за стару енглеску позорницу без сценичке технике и готово без икаквих декорација, нису за модерну позорницу погодне у оном облику у којем су се оне јављале на позорници Јелисаветиног времена. Непрестане промене, условљене двоструком Шекспировом позорницом, не одговарају условима модерне бинске технике. У Шекспира има промена које нису ни у каквој вези са драмском радњом и које ништа не доприносе општој или специјалној карактеризацији. Оне се објашњавају само примитивном техником старе енглеске позорнице: док се задња позорница спрема за даљи развој драме, дотле је публика, на предњој позорници, била забављана сценама, пуним поетских и хумористичких излива, које, иначе, нису биле ни у каквој вези са радњом и карактеризацијом. Те промене нису биле много запажене и нису имале карактер фактичких промена или чинова, као што оне имају на модерној позорници. Оне су биле само епизоде у драми које не убрзавају развој радње, али које их и не коче.

И због тих честих промена које, на модерној позорници, не деле Шекспирову драму у пет, него је неуметнички цепају у десет, петнаест и двадесет чинова, увек је једно питање врло акутно и актуелно: да ли Шекспирове драме треба приказивати у оном облику у којем су оне написане за стару енглеску позорницу, или их треба преправљати и прилагођавати модерној позорници. Они који су Шекспирово дело сматрали као светињу која се не сме преиначавати, тражили су, сасвим логично уосталом, оснивање старе енглеске позорнице, дакле двоструку позорницу: на предњој би се позорници, као и за Јелисаветиног доба, одигравале све оне сцене које се махом одигравају на улици, у шуми, на тераси крај мора, у пољу, а на задњој све оне сцене које се одигравају у двору, у соби и т. д. На тај начин промене не би биле одвојене једна од друге (као што се то данас ради споредним завесама, *Zwischenvorhang*) и радња би до краја чина текла брзо, без застоја и без икаквих неуметничких примеса које нарушавају илузију. Крајем XVIII. и почетком XIX. века било је, у Немачкој, озбиљних покушаја да се, за Шекспирове драме оснује стара енглеска позорница. Лудвик Тик, тај драматург романтике, био је први који је изишао са тим уметничким предлогом (Гете који је онако варварски „поправљао“ Ромеа и Јулија био је, у почетку, противан томе предлогу). После њега је на ту идеју дошао Имерман. Али, у нашем времену ипак је било најзнатнијих покушаја да Шекспир добије

своју позорницу : Шекспирова позорница у Минхенском Дворском Позоришту коју је интендант Вилхелм фон Перфал (под утисцима чланака Рудолфа Женеа о развоју сценичког позоришта), уз помоћ Јоце Савића и Лаутеншлегера, био основао, и Поелова стара енглеска позорница у Лондону. Али, сви ти уметнички покушаји остали су, најпоследње, само лепо покушаји. Публика, дегенерисана бесмисленим луксузом оперских средстава, „историском верношћу“ и „адекватном средином“ Мајнинговаца, није налазила задовољства у празној и голој позорници Шекспировог доба.

Противници старе енглеске позорнице предпостављали су његовој позорници корените инсценације Шекспирових драма. Лаубе је, тако исто, био противник старе енглеске позорнице и због тога је он све његове драме, које је хтео изнети на своју позорницу, без варварске дрскости књижевних иконокласта уосталом, понова инсценивао и тако их је прилагођавао модерној позорници.

Спајањем раштрканих сцена, он је више концентрисао радњу и тако је стварао и повећавао ефект, где ефекта не би било, или где би тај ефект био једва запажен. „Млетачког трговца“, на пример, давао је са савршено новом поделом чинова и сцена: сцене пред Шајлоковом кућом биле су збијене у један чин, а раштркане сцене, у којима се јављају просиоци, тако је исто, збио једну уз другу. Али, главна се промена тиче петогачина. Познато је да се четврти чин свршава великом сценом у судници, а пети у Белмонту, летњаку мудрице Порфије, где се окончавају све сазреле љубавне афере. Лаубе је, са много инсценаторске умешности, слио четврти и пети чин у један: четврти чин почиње са великом сценом у судници, затим долази кратка сцена у којој се врши измена прстенова и, уз музику, долази промена која одводи у белмонтски парк. Те корените измене Лаубеове, као што он вели, почивају на „непоколебљивим естетским законима“. Али, оне још више почивају на природности. Публика, као што тачно примећује Лаубе, обично устаје и спрема се да пође, чим се, у четвртном чину, доврши Шајлокова афера. Та афера је за њу главни интерес у комаду. Коментатори узалуд довикују: Шајлокова је афера само једна велика епизода у комаду. Публика не слуша коментаторе. Она се поводи за својим утисцима и својим инстинктом и, у овој прилици, не греши.

„Краљ Лир“ давао се у Дворском Позоришту први пут још 1780 године, кад је Шредер играо Лира. Али се ни ту није давао са Шекспировим свршетком. Још од доба Герикова постајао је обичај да Лир, после свих надчовечанских катастрофа, остане у животу, јер се његова смрт сматрала као нешто неприродно и неестетично, сматрала се као страховита грешка песникове. Лаубе га је, 1851 године, прерадио и нанова инсценивао. „Бечки свршетак“, како је говорио Тик, био је укинут и тако је велики глумац, Аншиц, први пут умро као Лир. Лир је у Бечу, уосталом, најкасније умро.

Лаубе је, као инсценатор, често пута, био и сувише ревносан

Његова црвена и плава писаљка многа је дела гонила у прокрустову постељу. Та његова инсценаторска ревност нарочито се огледала у Француским конверзационим комадима и у делима домаћих писаца: домаћим писцима (Халму, Лудвику и т. д.) чинио је напомене које они, махом, нису могли усвојити, а француске конверзационе комаде није инсценивао, него их је бирокретски преправљао. Он је, заради „двосмисленог“ морала у бракоразводним драмама модерних Француза, мењао идеју комада, мењао „морал“ његов, мењао чак и наслов, јер се такав комад није слагао — са моралом и обичајима немачког народа. Лаубе, тај духовити инсценатор Шекспирових драма, тај велики и рођени режисер, умео је бити плашљив и ситан бирократ кад узме на се улогу браниоца морала.

(Наставиће се)

П. С. Талетов

УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД

Глумац и школа.

Може ли се научити уметност, у опште? Може ли се постати добар глумац само брижљивим студијама? — Ето једнога питања које, изгледа, представља код нас читав проблем, ма да у ствари није тешко на њега правилно одговорити.

И ако је, и у нашем позоришном свету, већ прошло оно доба, у коме су извесне предрасуде о таленту, о темпераменту и дикцији, биле важније од здравог суда чисте уметности, ипак је још увек потребно третирати питање о вредности школе, о значају општег образовања које глумац треба да има. Потребно је чешће констатовати факат, да се с неколико каботенских гестова и тонова не може више ни на малим позорницама проћи као добар глумац и да глумачка вештина има сада своје норме које се, у многоме, разликују од оних које су важиле пре неколико деценија. Сада се већ не може замислити једна културна средина без глумачке школе ни једно добро позориште без школованих артиста. — Ми ћемо овде само у неколико најопштијих фраза казати своје мишљење о утицају школе на глумца.

Смисао за уметност, подобност за дубоко уметничко осећање свакако да се не може задобити школом, ако клицу тога човек већ нема у себи. Међутим, тај „штоф“ за уметност може се студијама побудити, развити, ако је он закржљао, или дати му правилног изражаја, ако се није како треба развијао. Исто тако онај, који и нема чисто уметничког

смисла, може ипак доћи до једног лепог изражаја у уметности, систематским и брижљивим студијама, докле талентиран уметник, без школе, тешко може у модерној уметности изразити њен прави карактер.

Да узмемо за пример, кад је реч о глумцу, дикцију. Вештина лепога говора је битни атрибут доброга глумца; а она се може, систематским студијама, изучити. Можда ће нам какав песимиста овде приметити: оставимо на страну правилан и чист изговор вокала и консонаната и све оно што спада у технички део дикције; то се, верује и, и може изучити. Али што је најглавније у дикцији, боја тона, осећање које треба да да уметнички изражај гласу, то се не може изучити, ако осећање не постоји већ у ономе који изучава дикцију.

Међутим, узме ли се ово мишљење апсолутно, онда оно није тачно. Сваки човек има у себи извесног осећања (може бити речи, разуме се, о његовом интензитету, па према томе, доцније, по степену изразитости у говору); само то осећање је код многих латентно, скривено, и њега треба пробудити, ставити у покрет, наћи начина да оно дође до правог тона. Потребно је упознати се с методама у анализи једнога текста, да би се умела одвојити она реч, или реченица, на којој је главно тежиште, да би се разумело и нагласило оно што је главно од онога што је споредно. Једном речи, вештина лепога говора не само што се може, — већ се она и мора изучавати.

Исто тако као што је школа потребна глумцу, да би дошао до правога изражаја у говору, њему је још потребно и широко друштвено образовање, исцрпно познавање живота и литературе. У модерној драмској литератури већ поодавно је завладао реалистичан дух, који се пренео, *es ipso* и на уметност позорице, и на глуму. Да би гумац разумео, у опште, један компликован карактер из драма Ибзена, Пшибишевског или Чехова, он мора бити човек не само уметничких инстиката, већ и великог социјалног образовања.

Ми смо постављену тему тек у неколико додирнули, да би смо нагласили колико је школа потребна за једнога уметника у опште. Међутим, о потреби и значају једне глумачке школе код нас дало би се опширно дискутовати, када би се могла изнети маса разлога који иду у прилог њеног остварења.

М.

Б Е Л Е Ш К Е

КЊИЖЕВНОСТ.

Јазавца пред судом. Српска књижара и штампарија Душана Б. Поповића у Чикагу, штампала је, у осмој издању, Кочићевог „Јазавца пред судом“ са ликом писца и Давида Штрбца главнога јунака.

У часовима одмора. Капетан М. Степановић, који пише под именом Рад. Космајан, штампала је у лепејој издању збирку својих приповедака под горњим насловом.

У борби живота. — Венац сонета — Младен Ст. Буричић штампао је у засебној књизи своје песме. Књижица је доста укусно штампана.

Издања Матице Хрватске. У редовном коду за 1912 годину, Матица Хрватска издала је ове књиге: *Повјест философије* књ. III Др. А. Базале; *Хрватско Коло* зборник књижевних радова и уметничких прилога; *Војанствена Комедија* од Дантеа, превод И. Кршњавог; *Петар Велики*, роман Мерешковског у преводу Јосипа Пасарића; *Без среће*, драма А. Милчиновиће и *Приче* Браислава Ђ. Нушића.

Зелена грана. Светислав Баница, штампао је своје песме под насловом: „Зелена грана.“ Књига је штампана у издању књижарице Ж. Јанковића у Вршцу. Ово су почетнички стихови, који заиста својом садржином потврђују: да је све зелено.

Горски Вијенац. П. П. Његуша, са коментаром проф. М. Решетара. Четврто (ново) јубиларно издање. Ускоро ће изаћи у издању Цвијановићеве књижаре у врло елегантном издању.

Приповетке које су изгубиле равнотежу, од Станислава Винавера. Збирка прозних састава нашег младог песника и сарадника „Звезде“ дата је у штампу и излази, у издању књижаре Цвијановића крајем овог месеца.

Госпођа са сунцокретом Хрватска Матица издала је као другу књигу својих ванредних издања за 1912 годину Војновићеву драму „Госпођа са сунцокретом“.

Нова збирка приповедака. Познати приповедач и сарадник „Звезде“, поп *Тадича Костић*, јавља да ће у септембру издати нову збирку својих приповедака.

Скрећемо пажњу наших читалаца, на ову књигу нашега вреднога сарадника.

НАУКА.

Законски споменици српских држава средњег века, прикупио и уредио Стојан Новаковић. Издање Српске Краљевске Академије.

После „Душановог законика“ и „Матије Властара синтагмата“, г. Новаковић се појавио и са трећим замашним прилогом српској науци, у коме су прибрани из свих српских држава средњег века законски споменици. Цео тај огромни материјал, који је савладао и могао савладати и пружити српској науци једино г. Новаковић, подељен је у ове групе: градови и градски закони — жупске и племенске или обласне аутономије. Дубровачки закони о станку или међуплеменском суду међу грађанима Дубровника и околних српских земаља. Затим следе уговори и наредбе српских господара о трговачким и другим пословима с општином Дубровничком, па: уговори и наредбе српских владалаца и господа с Млетачком Републиком. По том: два документа о бану босанском и о градовима Сплету и Скрадину, па: Баштинске повеље и повластице о приватним имањима. За тим долазе Типици и наредбе о свештенству издане у присуству папских делегата за Далмацију и за Зету а с предходним одобрењем Вукана. Па онда опширан одељак: Манастири и Цркве.

Цео је тај материјал системисан у одељке и пододељке а изложен је прегледним хронолошким редом. Дело неће бити од интереса само за стручњаке већ и за свакога интелигентног читаоца који би хтео да упозна средњевековни живот и обичаје нашега народа.

О слободи Џона Стурта Миља. Словенска Књижара прештампала је Милово дело „О слободи“ које је 1867. године превео и пропратно кнежевних Петар А. Карађорђевић садањи Краљ Србије.

Основи народног образовања. Др. Марко Крстић написао је и штампао у Крагујевцу књигу под горњим насловом у којој, у посебним чланцима, третира сва питања која се односе на ширу народну

просвету и образовање. Књига заслужује пуну пажњу.

Жил Пајо: Савети и практична упутства наставницима и наставницама пре уласка у јаван живот. Превео с француског Н. М. Ракић. Ово је потпуно издање које се већ доштампава и ускоро ће изаћи у издању књижаре Цвијановића.

Словенски Југ. Од јула месеца ове године почео је у Одеси излазити часопис „Словенски Југ“. Задаћа је листу да ради на узајамном зближењу и познавању јужних словена. Уредник је И. И. Ремјушљев а издавач Г. П. Киселов и Е. В. Стојановић.

УМЕТНОСТ

Један уметнички фонд. Стеван Поповић-Вацки некадањи новинар и посланик на хрватском и угарском сабору, преминуо је. Тестаментом, који је још пре неколико година написао, завештао је пок. Поповић Српској Академији Наука све своје имање и готовину што представља суму од 200.000 динара. По Поповићевом завештању она ће се сума капитализирати до пола милиона а тада ће се приход од тога употребљавати на потпомагање инструменталне и вокалне музике, сликарства и вајарства.

Просветина химна. На конкурс који је сарајевска „Просвјета“ објавила за компоновање њене химне, за коју је текст написао Алекса Шантић, победила је као најбоља композиција Боже Јоксимовића и њој је досуђена награда од 200 круна.

Једна прослава. Хрватско Казалиште прославиће 3. септембра ове године осамдесетогодишњицу знаменитога хрватског композитора Ивана пл. Зајца. Том приликом даваће се први пут као сценско дело у сјајној и новој опреми његов „Први гријех“, који је музикално најзанимљивији и најјачи његов рад.

Будући престонички споменици. Ове године ће се завршити и открити споменици: Карађорђеви на Калемегдану и Доситијеви на Теразијама, по тиме још неће бити завршена серија споменика који има да украсе српску престоницу. Београдска општина већ сата преговара са Мештровићем о извођењу једне уметничке фонтане на Теразијама а министарство просвете обновиће и остварити свој конкурс за подизање споменика догађају на Чукурчесми. Осим тога, у општини је пошкларисао да се после Доситеја, приступи подизању споменика Вуку Ст. Караџићу, који би се монтирао према Панчићевом споменику у новоме парку који ће се добити измештањем данашње Велике Пијаце. Сем поменутих, приватном иницијативом, при-

ступити се подизању споменика (на Калемегдану) Јанку Веселиновићу и Стевану Сремцу. На тај начин, Београд би по броју споменика, дошао у ред напреднијих градова.

ПОЗОРИШТЕ

Народни Посланик. Овогодишња позорнишна сезона, која ће отпочети између 20. и 25. овог месеца, почеће са Нушићевим „Народним Послаником“ у новој преради. „Народни Посланик“ је Нушићево прво драмско дело које је пре равно двадесет и пет година примљено на репертоар Народног Позоришта али, због тадањих политичких прилика приказано доцније по „Протекција“ коју многи сматрају за прво Нушићево дело. „Народни Посланик“ у првобитном свом рукопису цун млађишке наивноности и, кад је Уирана изјавила жељу да тај комад изнесе понова на иворинцу, писац га је морао прерадити ако не из основа а оно бар да изглади наивне појединости и унесе у комад нове прилике и опажања.

Нова опера. Г. Стеван Христић композитор, који се сретно и са успехом огледао у композицијама већег стила (Васкрсење) отпочео је да ради нову оперу „Царије“ из мухамеданског живота. Сиже за оперу композитор је позајмио из Нушићевих „Рамазанских вечери.“

Г. Христић рачуна да ће овај свој нови рад моћи пласирати на београдској позорници већ почетком 1913. године.

Један посмртни рад. Пок. Л. Комарчић, чији је роман *Један разорен ум*, наградила Академија Наука, а који је скоро наново издала и Књижевна Задруга, — написао је и пред смрт и ваљда и довршио, један позоришни комад, под именом *Паук*. — Вредно би било заинтересовати се овим радом Комарчићевим.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Нов музеј. Београдска Општина одлучила је да установи свој нарочити музеј који би се сместио у згради у којој је до скоро била Апелација и Касација. Музеј би имао два одељења, од којих у једноме би били сви предмети који се односе на историју Београда и његовога развића а други би био чисто уметничко одељење, у који би општина прибирала предмете које откупљује са југословенских изложба, као и моделе споменика које она у Београду подиже.

Српска Књижевна Задруга. У XXI коло издања Српске Књижевне Задруге, које се већ штампа и у октобру биће готово, ући ће ови радови: 1. *Мање песме Петра Петровића Ђегоша*, приредио нада-

ње Др. Милан Решетар, предговор Павла Поповића; 2. *Сањало и Моиах Бенедије*, приповетке Милорада Шапчанина са студијом Др. Ј. Скерлића о целокупном раду Шапчаниновом; 3. *Нове*, роман Јелене Ј. Дмитријевић; 4. *Антологија хрватске приповијетке*, приредно и написао предговор Др. Бранко Дрекслер; 5. *Робовање и величина војничког позива*, приповетке Алфреда де Визија, превео Душан Л. Ђокић; 6. *Демостенове беседе*, превео и увод написао Др. Јован Туројан; 7. *Меколејеви Огледи* у преводу Боже Кисељевића и Владислава Савића.

Словенска изложба. У Прагу ће се 1914. приредити велика словенска етнографска изложба на којој ће учествовати и Србија као и остале српске земље. У Београду је образован нарочити изложбени одбор коме је за председника изабран Др. Јован Цвијић а за секретара проф. Ј. Ердџановић и тај је одбор већ отпочео рад на прикупљању изложбених предмета. У тој цели одбор је већ у разне српске крајеве изаслао своје стручне поверенике који ће организовати прибирање предмета.

Прослава друштва „Просвјете“. Друштво „Просвјета“ у Сарајеву разаслало је позиве за велику прославу своје десетогодишњице, која ће се одржати 8. и 9.

Септембра у Сарајеву. На овој ће прослави узети учешће и преставници свих наших просветних и културних друштава.

ЛИЦА.

Жил Масне. Знаменити композитор члан францускога Института, седамдесетогодишњи старац Жил Масне, преминуо је. Масне је нашој музикалној публици познат са својих опера „Манон“, „Дон Цезар од Базана“, „Марија Магдалена“, „Краљ од Лахоре“ и т. д. које су га учиниле великим и у целоме свету. Масне је рођен 12 маја 1842. године и са врло великим напором се борио док је продро и извојевао признање свога талента, које му је признање у потпуности дато тек 1884. године, када је постигао највећи успех својом опером „Манон“.

Др. Карло Штрекољ професор словенске филологије на универзитету у Грацу и дописни члан Српске Краљевске Академије преминуо је 25. јуна ове године у Грацу. Осим сарадње у Југословенском архиву он је радио готово на свима словенским листовима, а под његовом редакцијом издала је 1395. године Словенска Матица и словеначке народне песме.

БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕОГРАДА

Ради објасњења

Пошто су елукубрације Г. Пере Талетовога престале имати ма какве везе са Литературом, то смо му ми отказали даљу сарадњу на нашем листу.

Власништво и Уредништво
„Звезде“.

Читаоцима „Звезде“

„Звезда“ је успела да у досадашњим свескама које се налазе у рукама читалаца, прибере све угледне и најугледније српске књижевнике и даде највећи број радова из лепе књижевности. Тај успех учинио је да се „Звезда“ може готово сматрати органом српских књижевника а, претпостављајући лепу књижевност осталој садржини и часописима најпогоднијим за српске породице и домове.

Одзив је читалаца према листу такав да покретачи могу бити задовољни али не и такав да одговара жртвама поднетим и онима, које ће се тек поднети да се од „Звезде“ створи највећи и најугледнији српски књижевни лист. С тога се, понова обраћамо пријатељима „Звезде“ као и свима љубитељима српске књиге, да настану што више да прошире „Звезду“, како би допрла у све кутове где се српски чита.

Ако би се за ово друго полгође јавио знатнији број претплатника, администрација ће радо прештампати бројеве којих нема довољно, како би сваки читалац могао имати цео комплет „Звезде“.

Претплата је за пола године 10 динара или 10 круна.

Администрација.

